

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра політології та соціології

Допущено до захисту

Зав. кафедри _____

«___» _____ 2025 р.

УДК: 316.77:321.01

Кваліфікаційна робота бакалавра
ПОПУЛІЗМ ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ
ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальність: 052 Політологія

Забажан Микола Олегович

4 курс, група ПОЛб-1-21-4.0д

факультет суспільно-гуманітарних
наук

підпис

Науковий керівник:

Пояркова Тетяна Костянтинівна

Доктор політичних наук, професор

підпис

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПУЛІЗМУ ЯК ПОЛІТИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ	
1.1 Сутність поняття «популізм» у сучасній політичній науці.....	5
1.2 Загальні методологічні засоби дослідження популізму як політичної технології.....	22
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2 ТЕХНОЛОГІЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ	
2.1 Основні наукові підходи до визначення технологічних засобів стабілізації політичних режимів.....	35
2.2 Стабілізаційні моделі демократичних політичних режимів.....	50
Висновки до другого розділу.....	58
РОЗДІЛ 3. ПОПУЛІЗМ ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ	
3.1 Специфіка використання популізму у демократичних режимах як стабілізаційної технології.....	60
3.2 Основні популістські стратегії в сучасній Україні.....	75
Висновки до третього розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі популізм стає помітним явищем у політичних процесах різних політичних систем. Для України, яка перебуває в процесі демократичної трансформації та розбудови інституцій, дослідження популізму як політичної технології має виняткову актуальність. У контексті загроз зовні й зсередини, економічних викликів та необхідності зміцнення демократичних інститутів, вивчення цього явища фіксує, як популізм може бути використаний для підтримки стабільності політичної системи, зокрема в умовах внутрішньої та зовнішньої політичної турбулентності. Це дослідження є спробою висвітлення розвитку наукових уявлень про специфіку функціонування демократичних режимів у контексті глобалізації, інтеграції України до європейської спільноти та посилення її позицій як демократичної держави

Мета дослідження – окреслення популізму як політичної технології, що сприяє стабілізації демократичних режимів.

Для досягнення цієї мети поставлені такі **завдання**:

1. Окреслити сутність «популізму» як поняття й політичного феномену на підставі науково-методологічних напрацювань у сучасній політичній науці.
2. Обґрунтувати теоретичні засади дослідження популізму як технології.
3. Здійснити аналіз історичних аспектів розвитку популізму та його впливу на стабільність політичних режимів.
4. Визначити основні технологічні засоби стабілізації демократичних режимів через призму популізму.
5. Дослідити приклади використання популізму як інструменту стабілізації демократичних політичних систем.

Об'єкт дослідження – технології стабілізації демократичних режимів у сучасному політичному просторі.

Предмет дослідження –популізм як політична технологія для досягнення стабільності демократичних режимів.

У роботі використано **методи** аналізу та синтезу для визначення основних теоретичних підходів до вивчення популізму та його ролі в стабілізації режимів. Застосовано порівняльний метод з метою аналізу практик використання популізму у різних демократичних режимах. Кейс-метод використано для вивчення конкретних прикладів застосування популізму в політичних системах. Крім того, метод моделювання дозволив обґрунтувати можливі сценарії використання популістських технологій.

Теоретичне значення роботи полягає у систематизації наукових уявлень про популізм як політичну технологію та його вплив на демократичні режими.

Практичне значення полягає у можливості використання розроблених рекомендацій у діяльності органів влади, політичних партій та громадських організацій для зміцнення демократичних інститутів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 82 сторінки, із них 74 сторінки займає основний текст. Робота містить 1 таблицю, у списку використаних джерел зазначено 45 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПУЛІЗМУ ЯК ПОЛІТИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

1.1. Сутність поняття «популізм» у сучасній політичній науці

Невдачі в реалізації української економічної політики та зміна політичних умов призвели до загального розчарування населення, зокрема багатьох представників демократичного руху. Люди більше не вірять, що чинні політики здатні ефективно вирішити складні економічні, політичні та соціальні проблеми країни. Відповідно до дослідженням, проведеного у рамках проекту ЄС «Між сприйняттям кризи та кризою сприйняття» - значний сегмент суспільства не вірить, що чинні політики здатні ефективно вирішити складні економічні, політичні та соціальні проблеми країни й вважає привабливими тих політичних лідерів, які демонструють рішучість, упевненість у своїх силах і здатні чітко та зрозуміло донести свої програми до виборців[1].

Сучасна дослідниця популізму О. Ратушна звертає увагу на те, що цей термін охоплює широкий спектр явищ, які варіюються залежно від історичних, соціальних та політичних умов [25, с.225-226]. Вона пропонує розрізняти популізм на аграрний і політичний, наголошуючи, що саме політичний популізм є характерним для країн пострадянського простору, включаючи Україну. Цей тип популізму включає в себе низку підходів: як ідеологічну основу, соціальний рух, а також як своєрідний прояв національної самосвідомості, що виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів [26, с.225].

Аграрний популізм, на думку О.Ратушної, пов'язаний із захистом інтересів сільського населення, протиставленням міському способу життя і боротьбою за традиційні цінності. У свою чергу, політичний популізм переважно акцентується на протистоянні «народу» та «еліти». Вона часто базується на спрощенні складних соціальних і економічних питань,

використанні емоційних лозунгів і апелюванні до «звичайних людей», які, нібито, страждають через бездіяльність або зловживання владою [26, с.226].

Для країн колишнього СРСР політичний популізм набуває особливих форм через історичний та соціальний контекст. Пострадянський період характеризується кризою ідентичності, політичною нестабільністю та соціально-економічними труднощами, що створюють сприятливе середовище для виникнення популістських рухів. Лідери популістів часто використовують спадщину минулого, включаючи радянські символи та риторику, щоб завоювати довіру виборців і мобілізувати їх підтримку.

В. Гудзь зазначає, що популізм також можна розглядати як реакцію на глобалізацію та зростаючу нерівність [2, с.11-12]. Постійний кризовий стан економіки держави в цілому, низький рівень життя людей, що незадоволені рівнем свого матеріального благополуччя є благодатним полем для політичних лідерів, що прагнуть отримати владу [2, с.14]. У сучасних умовах багато політичних лідерів апелюють до традиційних цінностей і національної самобутності, протиставляючи їх «зовнішньому тиску» глобалізованого світу. Це проявляється у використанні антизахідної риторики, боротьбі з міжнародними корпораціями та підтримці ідей суверенітету.

Дж. Б. Джудіс у праці «Великий вибух популізму. Як економічна криза змінила світову політику» зазначав, що в умовах відкритої політичної конкуренції успіх кандидата на виборну посаду значною мірою залежить від його чи її здатності розуміти потреби та почуття виборців [31]. Він має запропонувати зрозумілу більшості політичну програму, донести її ключові положення до різних соціальних груп, переконати громадян у реальності своїх планів і сформулювати гасла, які спонукатимуть виборців піти на виборчі дільниці в день виборів [31, с.143].

На його думку, політичний популізм у сучасному державотворчому процесі набуває різних форм і акцентів [31]. Різноманітність популістських ідей формує основу демократичних, консервативних і реакційних тенденцій в українській політиці, що призводить до різного сприйняття цих ідей: «лівий

популізм», «правий популізм» тощо [31, с.151]. Центральним поняттям прихильників лівого популізму є «справедливість», часто в сенсі її примусового та розподільного характеру. Для правих центральну роль відіграє слово «порядок», яке зазвичай асоціюється з військовим або поліцейським режимом. Ліві часто займаються проблемами навколишнього середовища або рівності та братерства, тоді як праві, як правило, зосереджуються на національних питаннях. Помірковані ліві популісти перебувають під впливом ідеї егалітаризму, тоді як більш радикальні вимагають повернення до системи розподілу минулого, відновлення Радянського Союзу та радянської системи. Останніми роками політики як ліві, так і праві дедалі частіше надають патріотичного відтінку своїм популістським заявам і програмам.

Дж. Б. Джудіс зазначав, що найбільше популізм поширений у соціальних групах із низькою політико-правовою свідомістю та в умовах нестійких демократичних механізмів [31]. Нездатність широких мас відрізнити порожню демагогію від реалістичних пропозицій, спрощене чорно-біле сприйняття дійсності, схильність до обожнювання лідера при ненависті до його опонентів – усе це свідчить про низький рівень політичної культури. Ці характеристики активно використовуються популістськими лідерами, щоб заручитися громадською підтримкою [31, с.165].

Для політика, який дотримується такого підходу, небезпека чистого популізму полягає в тому, що після проголошення популярних гасел він швидко виявляє, що стає залежним від них. Будь-які спроби змінити чи прояснити власний курс виборці сприймають як зраду. Оскільки суспільні настрої непостійні, популістська політика часто хаотично коливається з одного боку на інший. Але насправді це виважена стратегія – залишатися в «таборі» більшості. Для популістів меншини не цікаві, оскільки не мають істотного впливу на результат виборів. Тому популіст завжди виступає проти плюралізму та соціального консенсусу, який виникає через діалог між різними соціальними групами та їхніми представниками.

Одна з найбільших небезпек популізму для суспільства полягає в тому, що він блокує нормальне функціонування центрального принципу демократії: передачі влади від соціальної групи до її представників. Цей принцип є основою демократії, і, як зазначає соціолог Н. Зражевська, його ігнорування неминуче призводить до «фетишизації» політики [9, с.108]. У такій ситуації політик починає діяти ізольовано, ніби він веде власне життя, відірваний від реальності та інтересів групи, яка його обрала. Політики, які завдячують своїм успіхом виборцям, часто швидко забувають, що джерелом влади є народ. Зростання народницьких настроїв і популярність примітивних соціальних рішень свідчить про низький рівень громадянської культури. На думку Н. Зражевської, політики-популісти не просто спілкуються зі своїми прихильниками: вони також активно розпалюють страх, підриваючи віру в давні політичні інститути [9, с.107].

О. Кіндратець та А. Савицька зазначають, що інстинкт влади завжди підказує політикам, як спокусити виборців, які стереотипи використовувати та які психологічні механізми використовувати. Часто «гачком» обирають національну ідею [14, с.210]. Історія різних країн – показує, що зі зростанням націоналізму з'явилося багато лідерів, які претендували на те, щоб бути лідерами нації. Їхній успіх на політичній арені ґрунтується насамперед на тому, що національні проблеми стосуються кожного, хто ідентифікує себе з нацією. Національні гасла сприймаються як прозорі та зрозумілі, що робить їх особливо привабливими для більшості. Тому сучасні популісти часто будують свою риторику на національній ідеї та апелюють до історичних міфів і символів, пов'язаних з національною ідентичністю.

Т. Ляшенко стверджує, що виборчі кампанії в Україні часто супроводжуються звинуваченнями в популізмі з боку різних політичних сил [20, с.112]. Для більшості партій і політичних блоків ці звинувачення часто виправдовуються. Враховуючи неможливість виконання більшості передвиборчих обіцянок, дослідник припускає, що всі українські політичні сили, які беруть участь у виборах, певною мірою демонструють популістські

тенденції. Ці програми політичних сил спрямовані насамперед на отримання голосів, але практично не передбачають реального виконання обіцянок чи запровадження механізмів громадського контролю за їх виконанням [21, с.113].

Дослідник В. Чапрак додає, що ще однією характерною рисою популізму в Україні є тенденція звинувачувати попередників у створенні важкої спадщини, яка нібито стала головною причиною поточних проблем [28, с.51]. Така риторика стала частиною політичної традиції, коріння якої сягає радянських часів. Так, у праці дослідника було доведено, що період радянської влади часто використовували методи перекладання відповідальності на «помилки» попередніх керівників або «ворогів народу» [28, с.50].

Цей інструмент дозволяє політикам уникати відповідальності за власні провали та невиконані обіцянки. Звинувачення попередників стає зручним поясненням для економічних труднощів, соціальної нестабільності або інших проблем, що виникають у суспільстві. Наприклад, під час виборчих кампаній кандидати активно критикують тих, хто перебував при владі до них, обіцяючи «виправити всі помилки», але часто самі стають об'єктами такої критики згодом.

Ця стратегія має кілька важливих функцій у популістській риторичі. По-перше, вона допомагає створити образ «героя-реформатора», який прийшов, щоб «рятувати» країну від наслідків «катастрофічного правління» попередників. По-друге, вона сприяє мобілізації електорату, адже формує уявлення, що нинішня влада «бореться» з наслідками чийсь некомпетентності, а тому заслуговує на підтримку.

Утім, така практика має і свої негативні наслідки. Постійне перекладання відповідальності підриває довіру суспільства до політичної системи загалом, формуючи у громадян песимізм і втомленість від повторюваних звинувачень. Замість конструктивного діалогу про реальні

шляхи вирішення проблем, політичний дискурс концентрується на звинуваченнях і пошуках «винних».

Одним із найяскравіших прикладів є політична риторика, яка супроводжувала зміну влади в Україні після Революції Гідності у 2014 році, зазначає О. Калакура [10, с.177]. Представники нової влади наголосили, що попередній режим залишив країну в економічній кризі зі зруйнованою інфраструктурою та корумпованими інститутами. Хоча ці претензії були обґрунтованими, їх часто використовували як виправдання для повільного впровадження реформ і неспроможності виконати передвиборчі обіцянки.

Ще один приклад – президентська кампанія 2019 року, тодішній кандидат у президенти Володимир Зеленський наголосив, що Україна зазнала значних втрат через дії «старих еліт», які не змогли забезпечити розвиток країни [25]. Його політична риторика ґрунтувалася на різкій критиці попередників і обіцянках нових урядових підходів, які виправлять «спадщину корупції».

Звинувачення попередників має ще один важливий аспект: воно дозволяє мобілізувати електорат шляхом створення чіткого образу «ворога». Такий підхід працює не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах, де політична боротьба базується на популістських стратегіях. У США, наприклад, Дональд Трамп неодноразово звинувачував адміністрацію Барака Обами в створенні економічних проблем, які, на його думку, потребують негайного вирішення [38].

Отже, популізм – це спосіб уникнути вирішення справді важливих проблем та виявлення справжніх інтересів і потреб громадян. Вона відволікає суспільство від реальності і занурює його у світ ілюзій, нездійснених мрій і невиправданих очікувань. Зазвичай популізм виникає на тлі розчарування і на цьому закінчується. Як зазначала дослідниця М. Баранівська, популізм – явище політичної реальності, яке багато в чому визначає характер і спрямованість сучасних суспільно-політичних процесів [1, с.85]. Головним завданням політичного популізму є встановлення якнайпростішого зв'язку

між видимим і реальним і створення бачення суспільства без протиріч. Такий підхід усуває фактори, які стимулюють справжній розвиток суспільства, а також знецінює фундаментальний принцип соціальної відповідальності, який є центральним принципом громадянського суспільства.

І. Кіянка вказує на тісний зв'язок сучасного змісту демагогії із популізмом, але кожен має свої особливості [12, с.219]. Якщо популізм часто спрямований на формування ідеологічної бази або мобілізацію суспільства навколо певних ідей, то демагогія переважно концентрується на створенні ілюзій і відволіканні уваги від реальних проблем. Вона базується на експлуатації емоцій, стереотипів і упереджень, що робить її ефективним, але руйнівним інструментом у політиці [13, с.217].

У політичному контексті демагогія проявляється через промови та заяви, які спрощують складні питання, підмінюючи конструктивні ідеї поверхневими лозунгами. Демагоги часто апелюють до страхів, надій та емоцій аудиторії, уникаючи при цьому відповідальності за свої слова. Вони створюють хибне відчуття, що їхні рішення прості й швидко дадуть результат, хоча реальні зміни вимагають довготривалих і складних зусиль.

М. Ворський у праці «Людський чинник у соціальних рухах» вказує, що в основі будь-якого соціального руху завжди стоїть людина [32]. Однією з головних загроз демагогії є те, що вона здатна формувати недовіру до демократичних інституцій. Замість того, щоб сприяти прозорості та відповідальності, демагоги спрямовують суспільство до поляризації, створюючи образ ворога чи «винуватця» усіх бід [32, с.71]. Це ускладнює конструктивний діалог і підриває стабільність політичної системи.

М. Ворський також наголошує на тому, що демагогія також шкодить довірі суспільства до політичних лідерів і їхніх ініціатив. Люди, розчаровані обманом і порожніми обіцянками, стають менш схильними до активної громадянської участі, що послаблює демократичні процеси. Тому подолання демагогії та формування політичної культури, яка заснована на чесності,

відповідальності та прозорості, є важливим завданням для сучасних суспільств [32].

У політичній конкуренції популісти часто вдаються до демагогічних засобів: вони використовують стереотипи, лестять масам, маніпулюють їхніми інстинктами та дають брехливі обіцянки.

На думку Козюк В. у сучасній українській політиці такі методи стали характерними для більшості політиків [17, с.281]. Політики, навіть з ліберального табору, звертаються не лише до розуму, а й до почуттів та інстинктів виборців. Чим краще політик поєднує ці підходи у своїх виступах, тим більш компетентним і впливовим він вважається. У цьому полягає особливість політичної боротьби.

Якщо ми розуміємо демагогію лише в її початковому значенні, це може здатися логічним, зазначають Н. Писаренко та С. Шолудченко [23, с.7]. Але якщо політик постійно спотворює факти та обманює, то така практика неприпустима. Основою політичної риторики в демократії є звернення до виборців за підтримкою. У демократичній державі політики можуть апелювати до громадян, давати їм обіцянки і навіть вводити їх в оману, що ставить під сумнів етичність таких методів [37, с.7].

С. Шолудченко та Н. Писаренко вважають, що демагогія особливо небезпечна для суспільств, які тільки починають будувати демократичні інститути, оскільки вони ще не мають достатнього досвіду, механізмів і культурних традицій для протидії маніпулятивним технікам. За цих обставин демагогія може підірвати довіру до демократичних процесів, створити нестабільність і сприяти концентрації влади в руках харизматичних лідерів, які використовують популістські наративи [23,с.9].

Тому, враховуючи особливості розвитку конфлікту в політичній діяльності, то варто відзначити, що протиборство невід’ємний елемент у процесуальній складовій політичної системи [14, с.62].

У сучасних умовах українського суспільства політична демагогія становить загрозу, оскільки може стати чинником мобілізації соціально незахищених верств населення проти великих корпорацій [33, с.91]. Якщо в економічно стабільних європейських країнах подібні процеси мають менший ступінь загрози, що пояснюється домінуванням середнього класу, то в Україні велика кількість громадян перебуває у стані економічної вразливості. Це сприяє формуванню прихильності до демагогічних лідерів, найчастіше представників крайніх лівих політичних рухів, які пропонують виборцям перспективи швидкого покращення матеріального добробуту.

Особливу небезпеку для соціальної стабільності становить політика, що спрямована на поглиблення конфлікту із соціально-економічно вразливими групами населення. Значна частина громадян, які важко адаптуються до змін в економічних реаліях, демонструє схильність довіряти риториці демагогічних політиків, що обіцяють швидкі позитивні зміни. У цьому контексті виборці, які недостатньо усвідомлюють важливість свого виборчого права як ключового інструменту політичної участі, часто стають об'єктами політичних маніпуляцій. Внаслідок цього українське суспільство перебуває у стані, коли певні політичні сили можуть успішно експлуатувати демагогічні гасла, обіцяючи негайні соціально-економічні покращення.

Водночас, важливо підкреслити, що, на відміну від демагогії, явище популізму не завжди є однозначно негативним. Політичні діячі можуть застосовувати популістські методики, орієнтуючись на очікування та запити електорату, при цьому не вдаючись до свідомого спотворення фактів чи маніпулятивної брехні. Важливим є розрізнення між популізмом і демагогією, оскільки перший передбачає застосування менш руйнівних методів для залучення масової підтримки. Популістська риторика характеризується спрощенням складних політичних питань, використанням зрозумілої для широких верств населення мови, критикою влади, орієнтацією

на задоволення очікувань виборців, а також певними елементами політичного маркетингу.

Популізм часто сприймається як органічна складова сучасного політичного процесу, оскільки він безпосередньо пов'язаний із необхідністю політичних суб'єктів здобувати підтримку широких верств населення [18,с.298]. Водночас, за умови зростання політичної культури суспільства, розвитку громадянської активності, поширення цінностей толерантності та плюралізму, рівень та інтенсивність популістських проявів мають тенденцію до зниження. Це обумовлено тим, що більш освічене й критично налаштоване суспільство здатне ефективніше розпізнавати політичні маніпуляції, очікуючи від політичних лідерів прозорих, відповідальних і конструктивних рішень.

Натомість, явище політичної демагогії у наукових дослідженнях має однозначно негативну оцінку незалежно від політичного чи соціального контексту його використання [19,с.48]. Демагогія ґрунтується на свідомому маніпулюванні фактами, перекручуванні реальних подій та апелюванні до емоцій виборців. Саме ця характеристика робить її небезпечною для суспільної стабільності, оскільки вона орієнтована на досягнення короткострокових політичних цілей, часто завдаючи шкоди довгостроковим інтересам суспільства та держави в цілому.

Таким чином, для забезпечення суспільної стабільності та ефективного функціонування демократичних інститутів критично важливим є розвиток політичної культури, громадянської свідомості й критичного мислення серед населення, які слугуватимуть запобіжниками проти негативних впливів демагогічних практик у сучасній політиці.

Деякі дослідники, такі як О. Стовпець та А. Додусенко, вважають, що популізм можна розглядати як одну зі складових демагогії [26, с.124]. У

цьому сенсі демагогія є ширшим явищем, що охоплює різні сфери людської діяльності, тоді як популізм, зосереджений виключно на політиці, є його похідною. Популізм використовує демагогічні прийоми, такі як спрощення складних питань, створення хибних обіцянок і маніпуляція громадськими очікуваннями, але адаптує їх до специфіки політичної боротьби.

На мою думку, на сучасному етапі популізм досяг якісно нового рівня, коли навіть досвідчені та серйозні політики змушені звертатися до популістських прийомів, щоб відповідати очікуванням електорату [33, с.225].

Проте звинувачення в демагогії є більш серйозними, оскільки вони підривають репутацію лідера, вказуючи на його нещирість і використання неетичних методів для досягнення цілей. Демагогія має ширше застосування, охоплюючи не лише політику, але й інші сфери, такі як економіка, освіта чи медіа.

На думку О. Шманько, популізм, як форма демагогії, орієнтована на створення популярності за допомогою маніпуляцій суспільними очікуваннями [28, с.100].

Політики, які користуються популістськими методами, активно застосовують соціальну демагогію, залучають виборчі хитрощі та грають на емоціях громадян, щоб зміцнити свої позиції. Однак ефективна протидія цим явищам можлива через посилення політичної культури, розвиток громадянського суспільства та підвищення рівня критичного мислення серед населення [29, с.100].

Демагогія особливо небезпечна для суспільств, які тільки починають будувати демократичні інститути, оскільки вони ще не мають достатнього досвіду, механізмів і культурних традицій, щоб протидіяти маніпулятивним технікам. У цих умовах демагогія може підірвати довіру до демократичних процесів, створити нестабільність і сприяти концентрації влади в руках харизматичних лідерів, які експлуатують популістські наративи.

Наприклад, у період політичної трансформації України після 1991 року демагогічна риторика часто використовувалася для мобілізації електорату

[29, с.70]. Політики, зосереджуючи увагу на обіцянках «швидких» економічних та соціальних реформ, рідко пояснювали реальні механізми досягнення заявлених цілей. Це створювало короткостроковий ефект популярності, але в довгостроковій перспективі призводило до розчарування виборців, втрати довіри до інститутів влади та політичної апатії.

У країнах з розвиненою демократичною системою, зокрема у Сполучених Штатах Америки та країнах Західної Європи, вплив демагогії суттєво обмежується через наявність ефективних інституційних механізмів, що забезпечують баланс між свободою слова та захистом фундаментальних прав особистості й меншин [29, с.100].

Важливу роль у цьому контексті відіграє судова система, яка, наприклад у США, виступає гарантом конституційних прав громадян і таким чином стримує надмірні прояви популістської та демагогічної риторики [29, с.100].

Не менш значущу роль виконують засоби масової інформації та інститути громадянського суспільства, які активно виявляють і висвітлюють факти політичних маніпуляцій, сприяючи формуванню критичного мислення та свідомого ставлення виборців до змісту політичних повідомлень і агітації.

Популізм став реальною загрозою для ліберальних демократій через зменшення терпимості, зневаги до опозиції, нехтування свободою слова, підрив офіційних інститутів демократії, знецінення неформальних цінностей, які покладено в основу демократії [13, с.98].

О. Кащинський стверджує, що за сучасних умов політичної боротьби популізм виникає насамперед у країнах із демократичними інститутами, такими як загальне виборче право та рівні права громадян [11, с.73]. Особливо в суспільствах, де маси активно беруть участь у політичних процесах, звернення до їхніх емоцій і спроба врахувати суспільну свідомість може стати засобом здобуття влади. Популізм найбільш поширений у групах з низькою політичною та правовою культурою та в державах з нестабільними демократичними структурами [11, с.75]. Така аудиторія часто не вміє

відрізнити порожню демагогію від справжніх пропозицій. Це виражається в чорно-білому світосприйнятті і в готовності прославляти лідера і зневажати його опонентів. Популісти активно використовують ці характеристики для мобілізації громадської підтримки.

У праці «Популізм у Центрально-Східній Європі: аналіз політичних факторів» О. Кашинського однією з визначальних характеристик популізму є безпосередній зв'язок між лідером, здатним впливати на думки та почуття громадян, і масами без участі політичних інституцій [11, с.75]. Популізм тяжіє до харизматичних осіб, лідерів чи керівників, які відкидають потребу в програмах, розроблених політичними структурами, і натомість зосереджуються на «голосі народу» та прагненнях простих громадян [40, с.52]. Це створює сприятливі умови для маніпулятивних, демагогічних політиків, що може призвести до підриву демократичної сутності популізму, особливо ідеї прямої участі народу в управлінні та контролі влади.

Популісти зазвичай використовують типові методи демагогії, які включають брехливі обіцянки, емоційні маніпуляції та наклепи на опонентів, які діють в інтересах суспільства. Метою цих методів є завоювання довіри та підтримки широкої громадськості шляхом звернення до її емоцій, а не до раціональних аргументів. Наприклад, у тезах О. Ратушної, наведено приклад, коли популісти часто обіцяють «швидкі рішення» складних соціальних чи економічних проблем, не пояснюючи конкретних механізмів реалізації цих обіцянок [26, с.225].

М. Стрелюк у своїй праці «Лібертаріанський популізм як політична технологія», зазначає, що одним із найпоширеніших інструментів популізму є пряме звернення до населення [14, с.33]. Політики позиціонують себе як «голос простої людини» та використовують просту та доступну мову, що створює ілюзію близькості між лідером і народом. У багатьох випадках така риторика супроводжується формулою «воля народу – закон», що створює видимість прямої демократії [36, с.348]. Однак на практиці це часто означає підрив інститутів представницької демократії, оскільки популісти схильні

ігнорувати існуючі механізми контролю, вбачаючи в них перешкоду для «втілення волі народу».

Центральними тезами популістської риторики є критика бюрократії та звинувачення в неефективності та корупції [36, с.348]. Наприклад, популісти часто обіцяють під час виборчих кампаній «зачистити» владу та боротися з корупцією. У деяких випадках ці обіцянки дійсно допомагають розпочати реформи, але частіше вони мають декларативний характер.

Іншою характерною рисою популізму є недовіра до інституцій представницької влади, особливо парламенту, суду та незалежних органів [29, с.9].

О. Кашинський заявляє, що ці інституції не служать інтересам народу, і натомість пропонують запровадити елементи прямої демократії, такі як референдуми. Це створює ризик централізації влади, оскільки реальні рішення часто приймаються без належного контролю чи громадського нагляду [11, с.75].

А. Житко у праці «Європейський популізм у вимірі політичних та соціокультурних контекстів сучасності. Україна і ЄС: політико-правові перспективи інтеграції» пов'язує зародження популізму з кризовим політичним процесом, яке «не просто виражає внутрішнє зло, він – місце зустрічі політичного розчарування через викривлення фактів та дисфункцію демократичного режиму з тотальним хаосом, викликаним неможливістю розв'язати соціальні питання, з подвійним почуттям безпорадності, відсутності альтернатив та непрозорості світу, що з цього випливає» [5,7 с.100]. Наприклад, після економічної кризи 2008 року в Європі набули популярності рухи, які підтримували пряму демократію та різко критикували представницькі інститути. Лідери таких рухів, як Сільвіо Берлусконі в Італії чи Алексіс Ципрас у Греції, пообіцяли «новий підхід» до управління, який посилить роль виконавчої влади за рахунок парламенту.

І. Кіянка у статті «Ірраціональні цінності популізму в сучасному світі» визначила, що «Популізм – це не системна ідеологія, а скоріше сукупність

спонтанних політичних реакцій на події, які зачіпають безпосередні інтереси громадян» [15, с.217]. У політичній боротьбі вона часто проявляється у формі громадянського протесту, демонстрацій, маршів та інших форм опору тим чи іншим заходам влади. Популісти вірять у можливість простими заходами швидко вирішити соціальні проблеми і таким чином, на їхню думку, кардинально змінити ситуацію в суспільстві на краще [16, с.217].

Популізм, попри висунення прогресивних і демократичних вимог, у своїй суті часто характеризується поверховим аналізом економічних і соціальних проблем, а також схильністю до ірраціоналізму [посилання]. Такий підхід розглядається як спосіб уникнення реальних викликів, що постають перед суспільством, спрямований на відволікання уваги громадян від нагальних питань через створення ілюзорних надій. Як правило, популізм виникає в умовах поширеного соціального розчарування і, зрештою, призводить до його подальшого поглиблення [16, с.217].

Радикальні політичні діячі часто використовують популістські методи, оскільки вони дозволяють створити дистанцію між задекларованими цілями та реальними засобами їх досягнення. Спостерігається пряма залежність між рівнем радикалізму політика та інтенсивністю використання популістської риторики, спрямованої на швидке залучення масової підтримки. Проте ефект таких дій зазвичай є короткостроковим, оскільки популістська тактика базується переважно на маніпулюванні суспільними очікуваннями, а не на реальних соціально-економічних змінах.

Стратегія популістських політичних сил полягає не лише в ігноруванні можливих довгострокових наслідків своїх рішень, але й у свідомому нехтуванні реальними можливостями реалізації задекларованих програм у випадку приходу до влади. Головною метою для таких політиків стає максимальне залучення електоральної підтримки у конкретний момент часу. У цьому контексті політичні обставини та зміст гасел стають другорядними,

оскільки популісти пристосовують свою риторiku до змінних настроїв масової свідомості. Попри зовнішню хаотичність, популістська діяльність має характер раціонального політичного розрахунку, спрямованого на утримання підтримки більшості.

При цьому політичні, релігійні чи національні меншини зазвичай залишаються поза увагою популістів, оскільки не становлять вирішальної сили у виборчих процесах. Такий підхід сприяє консервації соціальної поляризації та поглибленню суспільних розколів. Більш того, історичний досвід показує, що тріумф популізму нерідко сприяв встановленню авторитарних і тоталітарних режимів, оскільки неконтрольована мобілізація мас і підміна реального політичного діалогу спрощеними гаслами створюють сприятливі умови для узурпації влади [16, с.225].

І. Кіянка у роботі «Популізм як тренд сучасного суспільства: історичний контекст та сучасні виміри» наголошує, що Як політологічний термін, популізм не може бути ні явно позитивним, ні явно негативним. Оцінювати його потрібно за кількома критеріями: за ступенем впливу на масову свідомість, за здатністю втілювати гасла в реальність і за кінцевими наслідками популістської політики [15, с.225]

І. Кіянка вважає, що популістські тенденції зазвичай призводять до значних втрат. Причиною цього є суперечливий характер популізму, який відображає внутрішні конфлікти масової свідомості. Більш того, ці втрати ще більш серйозні в суспільствах зі слабкими демократичними традиціями [13, с.134].

Проте популізм має і позитивну сторону, яка заслуговує на увагу, особливо в контексті демократичних процесів. Стовпець О. та Додусенко А. вказують, що популізм сприяє активній участі людей у суспільно-політичному житті, а також охоплює ті групи населення, які раніше могли бути пасивними або маргіналізованими в політичному процесі. Він дає право

голосу тим, хто часто відчуває себе виключеним з політичного дискурсу, і мобілізує громадян для активного вираження своїх інтересів і позицій [26, с.125].

Це явище можна розглядати як своєрідну школу демократії. Популістські рухи часто звертаються до широких верств населення і наголошують на їх праві на безпосередню участь у процесах прийняття рішень. Наприклад, у багатьох європейських країнах популістські партії домоглися запровадження таких механізмів прямої демократії, як референдуми. Зокрема, у Швейцарії завдяки активності популістських сил референдуми стали важливим інструментом ухвалення рішень, що сприяло залученню громадян до обговорення суспільно значущих питань. Як зазначає А. Житко у праці «Вибух популізму у ХХІ столітті: дослідницькі інтенції щодо визначення «універсальних» характеристик» - подібні процеси спостерігалися і в Італії, де популістські партії ініціювали голосування щодо конституційних змін [12, с.77]. Такі практики розширюють світогляд громадян і сприяють розвитку почуття соціальної відповідальності.

На думку А. Житко народна свідомість, є своєрідним демократичним елементом політичної культури [12, с.77]. Вона відображає прагнення мас до безпосередньої участі в політичному процесі, що важливо для розвитку демократичного суспільства. Наприклад, у Латинській Америці, де популістські рухи мають давню історію, такі політики, як Луїс Інасіо Лула да Сілва в Бразилії, сприяли більшій участі бідних у політичному житті, що, у свою чергу, призвело до підвищення громадянської свідомості та більшої довіри до демократичних процесів [12, с.80].

Популізм, попри його суперечливу природу, може також виступати своєрідним коректором політичного курсу, привертаючи увагу суспільства до важливих проблем, які тривалий час залишалися поза фокусом традиційних політичних еліт [12, с.77]. Зокрема, популістські рухи, що акцентують на питаннях економічної нерівності чи соціальної

несправедливості, здатні стимулювати ухвалення рішень, спрямованих на пом'якшення цих проблем. У цьому контексті популізм може розглядатися як механізм оновлення демократичної системи, що сприяє підвищенню її легітимності, чутливості до суспільних запитів та залученню ширших верств населення до політичного процесу.

У сучасних умовах політичної конкуренції боротьба за владу обумовлює використання популістських методів практично всіма публічними політичними акторами. Стратегії комунікації орієнтовані на максимальне наближення до настроїв громадськості, що вимагає від політиків дотримання певного стилю спілкування, зручного і зрозумілого для масової аудиторії. Повне ігнорування інтересів та емоційних запитів громадян значною мірою підвищує ризики політичної маргіналізації та втрати суспільної підтримки. Таким чином, популізм виконує функцію інструмента підтримки конкурентоспроможності політичних суб'єктів і збереження їхнього зв'язку з суспільством [12, с.77].

1.2. Загальні методологічні засоби дослідження популізму як політичної технології

Дослідження популізму як політичної технології посідає важливе місце в сучасній політології.

А. Гужва у роботі «Політичний популізм і популярна культура: політична філософія» наголошує, що увесь спектр можливих інтерпретацій популізму – як набір деяких різнорідних, проте об'єднаних схожими ознаками феноменів (кон'юнктурна конвергенція), як інституціалізований

елемент політичних систем, що його характеризують протиставлення елітам і претензії на виключне право представляти народ, як потребу у визнанні гідності тих соціальних груп, які відчують приниження (ресентимент) [3, с.126]. Методологічне дослідження цього явища потребує комплексного підходу, який поєднує теоретичний аналіз, емпіричне дослідження та інтерпретацію соціальних процесів. Обираючи відповідні методи та підходи, ми можемо розкрити природу популізму та його вплив на політичні інститути, громадянське суспільство та виборчі процеси [3,с.127].

А. Гужва досліджує популізм як політичну технологію, яка базується на різних теоретичних підходах, серед яких центральне місце посідає дискурсивний аналіз. Політикам притаманно експлуатувати популістську риторику та використовувати популістські гасла в боротьбі за голоси «пересічних виборців», а ХХІ ст. з його онлайн-ринком дає для цього все більше можливостей [3, с.66]. В інтернет-джерелі «Розділені Штати Америки. Як обіцянки Д. Трампа та Д. Байдена поляризують американське суспільство» було продемонстровано як популістські лідери використовують мову та риторику, щоб створювати політичні наративи, які звертаються до «людей» і протиставляють їх «елітам». Наприклад, своєю політичною риторикою під час президентських виборів 2016 року Д. Трамп чітко позиціонував себе як «голос народу», який протистояв корумпованому істеблішменту [34].

І. Кіянка у праці «Популізм як тренд сучасного суспільства: історичний контекст та сучасні виміри» визначає, що популізм, як соціально-політичне явище, нерозривно пов'язаний із культурними аспектами, адже саме культура визначає багато в чому сприйняття політичних ідеологій та наративів [12, с.66].

Питання національної ідентичності, традиційних цінностей, мовної політики або історичної пам'яті часто стають основою для мобілізації підтримки. Політики-популісти звертаються до культурних тем, щоб посилити емоційний зв'язок із виборцями, формуючи відчуття «єдності

народу» та протиставляючи його зовнішнім чи внутрішнім «ворогам» [22, с.135].

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій та широкого поширення соціальних мереж популізм отримав нові інструменти для впливу на громадську думку. Такі платформи, як Facebook, Twitter, Instagram чи TikTok, дозволяють політикам безпосередньо спілкуватися з виборцями, міняючи традиційні медіа. Це дає змогу формувати популістські наративи швидко та ефективно, часто без перевірки фактів чи експертної оцінки. Соціальні мережі також сприяють поширенню емоційно забарвленого контенту, який стимулює поляризацію суспільства і створює сприятливе середовище для популістських лідерів.

Науковці А. Гужва та І. Кіянка наголошують, що популізм як технологія еволюціонує, пристосовуючись до нових комунікаційних середовищ, змін у соціальній структурі суспільства та запитів громадської думки [13, 3, с.66].

Крім традиційних тем, які використовуються популістами, зростаюча увага до екологічних проблем сприяла формуванню нового типу популізму, відомого як «кліматичний популізм» [26, с.47]. Цей підхід базується на апелюванні до екологічної свідомості суспільства, закликах до радикальних змін у кліматичній політиці та звинуваченнях традиційних еліт у бездіяльності. Хоча кліматичний популізм може сприяти підвищенню уваги до екологічних питань, його радикальність та емоційна риторика часто ускладнюють пошук збалансованих і реалістичних рішень.

У багатопольярному світі, де глобальні виклики стають дедалі актуальнішими, популізм адаптується до нових умов. Наприклад, питання енергетичної безпеки, боротьби за ресурси, міграційні кризи чи геополітичні конфлікти стають основою для формування нових популістських стратегій. Політики використовують страхи й невизначеність, пов'язані з цими проблемами, для мобілізації підтримки, пропонуючи спрощені рішення для складних глобальних викликів.

Соціально-психологічний підхід до вивчення популізму дає змогу глибше зрозуміти, як політики впливають на масову свідомість, використовуючи психологічні механізми маніпуляції. На думку В. Чарпак одним із ключових інструментів популістів є сугестивний вплив, який базується на здатності переконувати аудиторію за допомогою повторення простих меседжів, що викликають сильний емоційний відгук [27, с.50]. Такі меседжі зазвичай апелюють до базових людських почуттів, таких як страх, гнів, гордість чи надія, дозволяючи популістським лідерам мобілізувати широкі верстви населення.

Важливим елементом цього підходу є створення соціальних міфів, які формують уявлення про ідеалізоване минуле або майбутнє. Наприклад, риторика «повернення величі» або «відновлення справедливості» є поширеними темами, які створюють ілюзію того, що всі проблеми можна вирішити швидко і без значних жертв. Одночасно з цим популісти активно використовують стереотипи, які спрощують сприйняття складних явищ, поділяючи світ на «своїх» і «чужих». Це дозволяє створити образ «ворога», проти якого суспільство має об'єднатися.

О. Шманько у праці «Соціальний популізм як психологічна маніпуляція електоратом у перехідному українському суспільстві» вказувала на значну роль емоційних закликів у впливі на електорат [28, с.101]. Страх є одним із найсильніших інструментів, який популісти використовують для мобілізації мас. Наприклад, під час президентської кампанії 2016 року в США Д. Трамп акцентував увагу на загрозі, яку нібито становлять іммігранти, в тому числі підкреслюючи їхній негативний вплив на економіку і ринок праці [38]. Це дозволило йому створити атмосферу невпевненості, яка сприяла згуртуванню виборців навколо його фігури як «захисника національних інтересів».

Подібна стратегія використовувалася і в Європі, зокрема в Італії Маттео Сальвіні [39, с.12]. Його антиміграційна риторика апелювала до страху перед втратою національної ідентичності та традиційних цінностей.

Сальвіні зосередив увагу на створенні негативного образу мігрантів, представляючи їх як основну загрозу соціальному порядку та економічній стабільності, що сприяло мобілізації значної частини населення.

Емоційний вплив у популізмі також може базуватися на викликанні почуття надії. Популісти обіцяють швидкі й радикальні зміни, створюючи у виборців ілюзію легкого вирішення складних проблем. Це дозволяє посилити відчуття солідарності серед електорату, який вважає себе частиною єдиної групи – «народу», протиставленого «ворожим елітам» або «чужинцям».

На думку О. Ратушної, соціально-психологічний аналіз популізму демонструє, що емоції та психологічні механізми відіграють ключову роль у його ефективності. Використання страху, гніву чи надії дає змогу популістським лідерам досягати політичних цілей, проте водночас це створює ризик посилення поляризації суспільства та підриву довіри до демократичних інституцій [33, с.225].

Важливу роль у соціально-психологічному підході відіграє створення соціальних міфів, які формують у масовій свідомості уявлення про «золотий вік» минулого або ідеалізоване майбутнє. Н. Зражевська у праці Популізм в російському медіапросторі під час російської війни проти України визначає, що російські офіційні ЗМІ спрощують і популяризують популістські уявлення про велич російської ідеї, де експлуатація національної ідеї почала перетинатися з популізмом і була використовувалися національними лідерами в політичних цілях для виправдання війни [9, с.108].

Стереотипи також відіграють ключову роль у популістському дискурсі, оскільки вони дозволяють спростити складні соціальні та політичні питання в емоційно насичених образах. Нетипові методи залучення аудиторій під час передвиборчої агітації, публічна риторика на рівні слоганів рок-зірок та заходи, націлені на емоційні реакції у потенційних виборців, стали невіддільною частиною політичних практик і свідчать на користь збільшення образності та символізму у політичній комунікації, стверджує А. Гужва [3, с.126]. У багатьох європейських країнах популісти використовують

стереотипи, які зображують іммігрантів як «загрозу» економічній стабільності та національній безпеці. Про це свідчить, наприклад, діяльність французького «Національного союзу», який активно використовує сприйняття мігрантів як джерела соціальних та економічних проблем. У Сполучених Штатах подібні стереотипи використовували для створення образів «внутрішніх ворогів», які загрожують «американській мрії».

Соціально-психологічний підхід до вивчення популізму акцентує увагу на тому, що цей феномен не виникає у вакуумі, а формується під впливом соціального контексту. Економічна нестабільність, соціальна нерівність, політична криза або навіть культурна дезорієнтація створюють середовище, у якому люди стають більш схильними до спрощених та емоційно насичених рішень, що їх пропонують популістські лідери [3, с.120]. Вразливість суспільства до популістських меседжів у таких умовах зростає через потребу знайти винного в існуючих проблемах і надію на швидке вирішення цих труднощів.

Популістські лідери часто формують у суспільстві спрощені уявлення про складні соціально-економічні процеси. Вони створюють образ «ворога», на якого покладають відповідальність за всі біди, і обіцяють відновити справедливість, зменшити соціальну нерівність чи повернути втрачену стабільність. Швидкість передачі інформації в інтернеті та анонімність користувачів сприяють цьому [16, с.19]. Такі заклики є особливо ефективними у часи економічної нестабільності, коли більшість населення переживає страх перед майбутнім та втрату соціальних гарантій.

Соціальний контекст також визначає характер популістських ідей, які лідери адаптують до конкретних обставин.

Психологічний механізм впливу популізму в таких ситуаціях включає створення відчуття солідарності серед виборців, що відчувають себе «справжнім народом». Вони починають протиставляти себе «елітам» або іншим групам, на яких покладається відповідальність за існуючі проблеми.

На думку О. Стовпець це дає змогу популістам не лише

мобілізувати електорат, але й посилити поляризацію в суспільстві, що ускладнює пошук компромісів і стабілізацію політичної системи [26, с.124].

О. Стовпець зазначає, що перспективи розвитку соціально-психологічного підходу полягають у його інтеграції з сучасними технологіями аналізу даних, зокрема із застосуванням дослідження соціальних мереж, які дедалі активніше використовуються популістськими акторами для маніпулювання громадською думкою. Сучасні глобальні виклики, такі як кліматична криза, технологічні трансформації та поглиблення економічної нерівності, створюють передумови для виникнення нових форм популізму, що потребують більш глибокого вивчення психологічних механізмів впливу на масову свідомість. У цьому контексті особливої актуальності набуває подальше дослідження взаємодії популістських стратегій із суспільною свідомістю, враховуючи динаміку глобальних змін і їхній вплив на політичну поведінку населення [26, с.124].

Політико-інституційний підхід до вивчення популізму фокусується на його взаємодії з політичними інститутами, оцінюючи, як популізм впливає на демократичні процеси, інституційну стабільність та баланс влади. Популісти вдаються до критики існуючих політичних інститутів, звинувачуючи їх у відриві від «справжнього народу», корупції та нездатності ефективно вирішувати соціальні проблеми [14, с.135]. Це призводить до послаблення довіри громадян до демократичних інститутів і створює ризик підриву їх легітимності.

І. Кіянка вказує на одну з ключових характеристик популізму – прагнення до централізації влади та підпорядкування незалежних інституцій виконавчій гілці [15, с.135].

Популістські лідери також використовують інституційні реформи для зміцнення власного політичного впливу. Це включає зміну виборчих систем, яка може спростити доступ до влади для правлячої партії, або обмеження повноважень опозиції через регулювання політичних фінансів і доступу до

медіа. Такі реформи, хоча і можуть виглядати демократичними ззовні, насправді підривають основи плюралізму та демократичного контролю.

Популізм також впливає на політичні процеси через створення поляризації суспільства, де громадяни поділяються на «справжній народ» і «ворогів», до яких відносяться політичні опоненти, журналісти або міжнародні організації. Однак, по своїй суті такий процес може бути різний в залежності від того в якому суспільстві відбулось протиборство (демократичному, тоталітарному, авторитарному), наскільки суспільство активне та готове до мітингів, страйків, як прояву невдоволення, як сторони здійснюють протиборство відносно один одного, яку відповідальність нести будуть суб'єкти конфлікту перед народом [14, с.61]. Така риторика створює атмосферу протистояння і ускладнює роботу демократичних інститутів, адже політичні процеси стають більш конфронтаційними.

Важливу роль в успішності поширення популістських технологій відіграють також інституційні характеристики політичних систем. У країнах із сильними демократичними традиціями та добре розвиненою системою стримувань і противаг популісти стикаються із значним опором інституцій та громадянського суспільства. У Німеччині популістська партія «Альтернатива для Німеччини» зіткнулася з активною протидією з боку політичного істеблішменту, що істотно обмежило її вплив на ключові політичні процеси [14, с. 74].

Натомість у державах зі слабкими політичними інститутами популізм має значно більший потенціал для поширення. Зокрема, в Україні виборча кампанія Володимира Зеленського 2019 року, яка була побудована на критиці традиційних політичних еліт, продемонструвала, як недовіра до інституційної системи та слабкість партійної структури створюють сприятливі умови для успіху популістських стратегій, що апелюють до простих рішень складних суспільних проблем [31].

На думку Є. Міненко популізм також впливає на характер демократичних процесів і змінює динаміку взаємодії влади та громадян. Сучасні медіа як платформа для популізму: комунікаційні та політичні аспекти часто наголошують на прямих формах демократії, таких як референдуми, які дозволяють їм обійти традиційні механізми прийняття рішень [16, с.24]. Однак це несе в собі ризик прийняття емоційно мотивованих рішень без урахування їх довгострокових наслідків. Яскравим прикладом цього є референдум щодо виходу Британії з Євросоюзу («Brexit»), де популістська кампанія спиралася на гасла про «відновлення суверенітету» та уникала детального аналізу економічних і політичних наслідків цього кроку.

Перспективи розвитку політико-інституційного підходу полягають у дослідженні того, як демократичні інститути адаптуються до викликів популізму. Серед них – зміцнення незалежності судової влади, підвищення прозорості політичних процесів і забезпечення підзвітності осіб, які приймають політичні рішення. Крім того, розвиток цифрових технологій і соціальних мереж створює нові можливості для популістських стратегій, які можуть підірвати традиційні механізми демократії. Дослідження цих процесів є ключовим для розуміння того, як сучасні інституції можуть протидіяти негативним наслідкам популізму та забезпечити стійкість демократичних систем у глобальному контексті, що швидко змінюється.

Для комплексного аналізу популізму як політичної технології дослідники, а саме І. Кіянка використовує різноманітні методи, кожен з яких дає можливість оцінити різні аспекти цього явища [15 с.218]. Такі методи забезпечують як строгий, так і порівняльний підхід до вивчення популізму та дозволяють досліджувати його прояви в різних політичних і соціальних контекстах.

Контент-аналіз є одним із ключових методів вивчення популістських дискурсів, оскільки він дозволяє виявити структуру та зміст повідомлень, які формують сприйняття суспільства. Цей метод дозволяє оцінити як кількісні,

так і якісні аспекти публічних заяв, зокрема риторики, символіки та емоційних закликів, які використовуються популістськими лідерами. Контент-аналіз допомагає виявити основні теми, на які акцентують увагу політики, та дослідити, як ці теми впливають на громадську думку.

Один із прикладів застосування контент-аналізу стосується дослідження риторики Д. Трампа під час президентської кампанії 2016 року [15, с.211]. Дослідники визначили кілька основних тем у його виступах: критика імміграційної політики, захист «традиційних американських цінностей», протидія глобалізації та заклики до «відновлення величі Америки». Ці теми були емоційно забарвленими, що дозволило Трампу мобілізувати широку електоральну базу, використовуючи прості меседжі, які апелювали до страхів, надій та обурення виборців.

Контент-аналіз також допомагає ідентифікувати емоційно насичені заяви, які часто є основою популістської риторики. Наприклад, у своїх промовах популісти використовують такі терміни, як «вороги народу», «корумповані еліти» або «захисники національної ідентичності», щоб посилити розкол між різними групами суспільства. Аналізуючи частоту використання цих термінів, дослідники можуть оцінити, які саме теми є пріоритетними для конкретного популістського лідера, а також зрозуміти, як ці теми змінюються в залежності від політичного контексту.

Цей метод також дозволяє оцінити, як популістські лідери використовують медіа для поширення своїх меседжів. Наприклад, аналіз повідомлень у соціальних мережах, таких як Twitter чи Facebook, дає змогу зрозуміти, які наративи отримують найбільше поширення, які емоції домінують у цих повідомленнях, та як вони впливають на електорат. За К.Захаренко та Є.Міненко у праці «Сучасні медіа як платформа для популізму: комунікаційні та політичні аспекти» зазначали, що соціальні мережі не тільки стали інструментом інформаційної свободи, а ще сприяли політичній мобілізації нових гравців [16, с.22]. У випадку Д. Трампа значна

частина його кампанії базувалася на використанні коротких, емоційно забарвлених твітів, які стали ефективним засобом залучення виборців.

Крім того, контент-аналіз дозволяє відстежувати зміну риторики популістських лідерів у часі. Наприклад, теми, які домінують під час передвиборчих кампаній, можуть трансформуватися, коли політик вже перебуває при владі. Це дає змогу оцінити, як популістська риторика адаптується до нових політичних викликів та завдань.

Як зазначали В. Горбенко й К. Мілютіна у праці «Чинники маніпулятивного впливу у виборчому процесі» - авторитетність популізму ґрунтується на тому, що виборці довіряють певним джерелам інформації чи особам, які займають важливі позиції в суспільстві [7, с.211]. Метод кейс-стаді – це детальний аналіз конкретних випадків використання популістських технологій у різних країнах чи політичних кампаніях. Такий підхід допомагає зрозуміти умови, за яких популізм стає ефективним, та наслідки його використання. Наприклад, аналіз виборчої кампанії Віктора Орбана в (який було здійснено ІІІ науковців) показує, як політики-популісти можуть використовувати питання національної ідентичності та міграції для консолідації своєї влади, незважаючи на слабкий опір інституцій та громадянського суспільства. У Латинській Америці тематичні дослідження, особливо приклад Уго Чавеса, дозволяють оцінити вплив популізму на соціально-економічну політику, яка часто базується на створенні соціальних міфів про боротьбу з «імперіалістичними ворогами» [7, с.211].

Іншим важливим інструментом дослідження популізму є порівняльний аналіз. Це дозволяє порівняти різні форми та прояви цього явища в політичних системах з різним рівнем розвитку демократії. Порівняння популізму в Західній Європі та Латинській Америці, наприклад, виявляє схожість, наприклад використання риторики «народ проти еліти», але також значні відмінності, зокрема в контексті соціально-економічних умов[7, с.211].

У Європі популізм часто базується на питаннях міграції та національної ідентичності, тоді як у Латинській Америці головними темами є соціальна нерівність і боротьба з бідністю.

На думку О. В.Стовпець, А. В. Додусенко у праці «Філософсько-політичне підґрунтя дослідження феномену популізму» констатували, що соціологічні опитування є ключовим інструментом для аналізу громадської думки щодо популістських лідерів, їхніх меседжів та застосованих політичних технологій [26, с.125]. Вони дозволяють визначити рівень сприйняття популістської риторики серед різних верств населення, виявити особливості впливу таких меседжів та зрозуміти, наскільки ефективно популістські лідери мобілізують своїх прихильників. Дослідження таких аспектів сприяє кращому розумінню соціально-політичних процесів у сучасному суспільстві.

Соціологічні дослідження також дозволяють відстежувати динаміку підтримки популістських лідерів. Наприклад, через повторні опитування можна виявити зміни в рівні довіри до політичних фігур та їхніх програм. Це особливо важливо для аналізу впливу короткострокових політичних подій, таких як економічні кризи чи скандали, на громадську думку.

Крім того, соціологічні дослідження допомагають зрозуміти, які соціальні групи найбільш вразливі до впливу популістських меседжів. Наприклад, виборці із нижчим рівнем освіти або ті, хто має сильні націоналістичні переконання, часто є більш схильними підтримувати популістську риторику. Вивчення таких характеристик дозволяє ефективніше прогнозувати результати виборів і розробляти політичні стратегії.

Дослідження популізму як політичної технології потребує застосування різноманітних методологічних засобів, що дозволяють врахувати його багатогранність та складність. Поєднання теоретичних підходів з практичними методами аналізу забезпечує глибоке розуміння цього феномену та сприяє розробці ефективних стратегій реагування на виклики, які він ставить перед сучасними демократичними суспільствами.

Висновки по першого розділу

У першому розділі було здійснено аналіз сутності поняття «популізм» у сучасній політичній науці та визначено загальні методологічні підходи до його дослідження. Популізм трактується як багатовимірне явище, яке поєднує соціальні, ідеологічні та комунікативні аспекти. Його сутність полягає у побудові політичного дискурсу, спрямованого на апеляцію до «простого народу» та його протиставлення «елітам». Це дає змогу виявити популізм як важливий інструмент політичного впливу, що використовується для мобілізації електорату, маніпуляції громадською думкою та легітимізації влади.

Дослідження популізму як політичної технології вимагає міждисциплінарного підходу, який включає методи політичної науки, соціології, психології, комунікативістики та економіки. Використання таких методологічних інструментів, як дискурсивний аналіз, порівняльний аналіз і контент-аналіз, дозволяє глибше зрозуміти механізми формування популістського дискурсу та його вплив на електоральні процеси. Крім того, застосування інституційного підходу сприяє вивченню взаємодії популістських стратегій із політичними системами різних країн.

Таким чином, розгляд популізму як політичної технології дозволяє виявити його основні характеристики, інструменти та вплив на демократичні процеси. Використання комплексного підходу до його аналізу є необхідним для розуміння динаміки сучасного політичного життя та викликів, пов'язаних із зростанням популярності популістських ідей у різних політичних контекстах.

РОЗДІЛ 2.

ТЕХНОЛОГІЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ

2.1. Основні наукові підходи до визначення технологічних засобів стабілізації політичних режимів

Стабілізація політичних режимів є ключовим завданням у забезпеченні стійкості та ефективності державного управління. Виділяють декілька підходів до визначення технологічних засобів стабілізації політичних режимів, серед яких особливу увагу приділяють соціально-комунікативним технологіям, аналізу державної політики та політичному аналізу і прогнозуванню [34, с.9].

Кібернетичний простір надає широкі можливості для конфліктної взаємодії, водночас виступаючи ареною не лише військово-технічних загроз, але й інструментом політичного впливу та маніпуляцій. З огляду на це, сучасні технології стабілізації політичних режимів дедалі частіше інтегрують елементи кібербезпеки, цифрового моніторингу суспільних настроїв і інформаційного протиборства. Такий підхід дозволяє державам більш оперативно реагувати на внутрішні й зовнішні виклики, підвищуючи адаптивність політичних систем у швидкозмінному глобалізованому середовищі.

Оскільки може бути продовженням політичного інциденту, який відбувся в політичному звичному середовищі, однак активна фаза протиборства відбувається саме в інформаційній площині. Однак, початок політичного протиборства може відбуватися саме з кіберпростору, коли відбуваються публічні інформаційні рекламні пости, які транслюються як реклама перед обраною вами інформацією [31, с.61].

Ю. Завгородня у праці «Трансформаційні уявлення про конфлікт в політичних процесах» вказала, що технології стабілізації політичних режимів засновуються на властивостях кіберпростору, як середовища, що утворене

організованою сукупністю інформаційних процесів, взаємопоєднаних за єдиними принципами та правилами.

Серед методів аналізу політичної діяльності у сфері управління велике значення мають соціокомунікативні інструменти. З їх допомогою учасники політичного процесу можуть сформувати власну картину ситуації в країні та запропонувати громадянам власну інтерпретацію політичної реальності. Дослідники Н. Писаренко та С. Шолудченко, до найважливіших соціальних комунікаційних технологій відносять політичну рекламу, пропаганду та PR-технології, також відомі як «піар» [23, с.3].

Усі ці форми спілкування належать до прагматичних засобів взаємодії, які спрямовані на досягнення запланованого результату.

О. Ляшенко вважає, що за неналежного використання технологій соціальної комунікації виникають ризики завдання шкоди як їхнім розробникам, так і цільовій аудиторії, що ускладнює досягнення комунікативних цілей [20, с.125]. Важливо чітко розмежовувати поняття політичної реклами та пропаганди, оскільки вони мають різну природу та функціональне призначення у політичному процесі. Зокрема, феномен «чорного PR» нерідко використовується як узагальнюючий термін для позначення будь-якої комунікаційної активності конкурентів, яка сприймається замовником як загрозна чи небажана [21, с.123].

Аналіз PR-комунікаційних процесів доцільно розпочинати з дослідження базових принципів та детального опрацювання ключових компонентів технологічної моделі. Основа таких технологій ґрунтується на кількох фундаментальних положеннях:

Інтереси окремої соціальної групи набувають значущості у суспільно-політичному житті лише за умови виконання низки ключових критеріїв:

- члени групи чітко усвідомлюють свою належність до неї;
- існує усвідомлення спільності інтересів між учасниками цієї групи;

зазначені інтереси формулюються зрозумілою мовою як для самої групи, так і для ширшої громадськості [21, с.123].

Інтереси громадян, з якими взаємодіє політична сила або виборчий суб'єкт, часто не збігаються з тими пріоритетами, які визначає для себе кандидат чи його команда. Проте ці відмінності не слід сприймати як помилкові або другорядні. Навпаки, ефективна політична комунікація передбачає обов'язковий урахунок інтересів цільової аудиторії задля підвищення результативності комунікативних стратегій.

Будь-яка організація, зокрема політична партія чи рух, що представляє інтереси певної соціальної групи, окрім виконання своїх основних функцій, водночас формує власні інституційні інтереси. Такі цілі виникають природним шляхом у межах організаційної логіки функціонування і можуть частково виходити за рамки офіційно задекларованих завдань.

Для продуктивної взаємодії з організаціями, що представляють інтереси соціальних груп, необхідно:

- ретельно оцінювати ступінь розбіжностей між інтересами сторін;

формулювати комунікаційні меседжі таким чином, щоб партнери могли інтегрувати їх у власну систему потреб та очікувань [21, с.123].

Основною метою впровадження виборчих PR-технологій є створення ефективної комунікаційної платформи між суб'єктом виборчого процесу та громадськістю. Така система має сприяти формуванню довіри, забезпеченню прозорості взаємодії та сталому залученню ключових соціальних груп до процесу політичного відбору.

О. Кіндратець та А. Савицька неодмінною складовою PR-комунікації вважають категорію довіри, яка лежить в основі будь-якої діяльності в цій сфері. Довіра виникає в умовах невизначеності та непередбачуваності

майбутнього (як, наприклад, під час виборчих кампаній, коли на посади висуваються нові політичні сили чи кандидати, від яких залежить добробут виборців) [14, с.210]. Довіра за своєю суттю виступає специфічною формою соціальної взаємодії, що завжди містить у собі елемент ризику. Вона передбачає очікування майбутніх дій іншої сторони та впевненість у їх передбачуваності й відповідності заявленим зобов'язанням. Наприклад, довіра до політика або політичної партії означає, що виборці фактично делегують їм свої очікування, сподіваючись на належне представлення власних інтересів у парламенті чи місцевих органах влади.

Аналіз фактору довіри передбачає комплексне дослідження як кількісних, так і якісних характеристик взаємодії між суб'єктами політичного процесу. Зокрема, одним із ключових методів є соціологічне опитування громадян з метою виявлення рівня їхньої довіри до конкретних політиків, партій чи інститутів влади. Важливо використовувати репрезентативні вибірки та стандартизовані анкети, що дозволяють зіставляти дані у динаміці.

Крім того, ефективним є застосування контент-аналізу медіаматеріалів для вивчення того, як формується та підтримується образ довіри у масовій свідомості. Такий аналіз дозволяє оцінити частотність позитивних і негативних згадок про суб'єктів політики, їхню відповідність очікуванням громадян.

Ще одним важливим підходом є експертна оцінка політичних процесів, яка дозволяє фахово визначити чинники, що сприяють зростанню чи падінню довіри у певний період (наприклад, у період криз чи виборчих кампаній).

У цілому дослідження рівня довіри слід здійснювати системно, з урахуванням соціокультурних особливостей суспільства, рівня політичної культури та впливу зовнішніх інформаційних факторів. Аналіз цього показника має принципове значення для оцінки ефективності політичних комунікацій, легітимності влади та стійкості політичних режимів.

У завдання PR входить створення і розвиток так званого «рекламного капіталу». Ця категорія дозволяє по-новому побачити публік рілейшнз і

переосмислити його соціально-економічну роль. На відміну від інших видів капіталу, рекламний капітал виникає у сфері публічної комунікації і залежить від суспільних відносин. Це хороша репутація, позитивна громадська думка, престиж, привабливий імідж і ефективна комунікація з громадськістю. Під час виборчого процесу актори намагаються накопичити цей капітал, тому що це основа їхнього успіху.

Наприклад, у праці А. Манойла «Інформаційно-психологічна війна та інформаційна безпека» детально розглянуто роль соціально-комунікативних технологій як чинника стабілізації політичного режиму. Автор підкреслює, що ефективна побудова комунікативних стратегій сприяє створенню інформаційного балансу в суспільстві, зниженню протестних настроїв і консолідації електорату навколо владних структур [18].

Також Г. Почепцов у дослідженні «Інформаційні війни: основи» акцентує увагу на тому, що стабілізація режимів великою мірою залежить від здатності держави управляти медійним полем та створювати стійкі комунікаційні зв'язки з ключовими соціальними групами. Зокрема, він виділяє такі технологічні засоби стабілізації, як інформаційне моделювання громадської думки, кризові комунікаційні стратегії та забезпечення резонансу між владою й суспільством через системні медіакампанії.

Важливою складовою ефективної комунікації є орієнтація на когнітивні моделі сприйняття інформації. Людське мислення часто базується на заздалегідь визначених моделях, які впливають на сприйняття реальності, вказує В. Чапрак [28,с.51].

В. Чапрак додає, що ці шаблони показують лише верхівку інформації та залишають значну частину прихованою. За допомогою словесних символів або тригерів можна активувати більш глибокі структури в мозку, пов'язані з конкретними сценаріями [28, с.49]. Такі слова, що стосуються однієї частини стереотипу, автоматично викликають у пам'яті інші й тим самим створюють цілісну картину реальності [28,с.51].

Основною метою використання PR-технологій у виборчій комунікації є формування ефективної системи взаємодії між суб'єктом виборчого процесу та громадськістю, яка спрямована на оптимізацію рівня політичної довіри ключових соціальних груп упродовж усього виборчого циклу. Така система покликана забезпечити стійкість політичної підтримки та легітимацію суб'єкта виборчого процесу шляхом створення тривалих комунікативних зв'язків між політичним актором та виборчим корпусом.

Довіра, у політологічному вимірі, є ключовим елементом політичної культури та соціального капіталу, що визначає якість політичних комунікацій і рівень громадянської мобілізації. Виборчі кампанії, будучи за своєю природою фазою підвищеної політичної конкуренції та невизначеності, формують особливий запит на встановлення довірливих взаємин між політичними суб'єктами та електоратом. Особливо це актуально у випадках появи нових партій чи кандидатів, які прагнуть зайняти позиції у політичній ієрархії. Довіра як політичне явище включає два взаємопов'язані аспекти: по-перше, це очікування виборців щодо прогнозованості та стабільності поведінки політичного актора в межах політичної системи, а по-друге — впевненість у правильності власного політичного вибору, що знижує рівень сприйняття ризиків серед електорату. У цьому сенсі довіра виконує функцію зменшення політичної невизначеності та сприяє консолідації виборчого поля.

Політична довіра може бути прирівняна до форми соціального контракту між владою та суспільством: як у міжособистісних стосунках, де індивід очікує стабільності та підтримки від партнера, так і у політичному контексті виборці делегують свої очікування партії чи кандидату, сподіваючись на ефективне представлення своїх інтересів у структурах державної влади. Таким чином, рівень довіри безпосередньо впливає на

стійкість політичних режимів, ефективність управлінських рішень і легітимність владних інститутів.

Створення та зміцнення рекламного капіталу є одним із центральних завдань PR. Ця концепція дозволяє сприймати зв'язки з громадськістю як процес створення соціальної та економічної вартості. Рекламний капітал – це специфічний ресурс, який створюється у сфері публічної комунікації. До них належать політична позиція, позитивна громадська думка, престиж, привабливий імідж та ефективний публічний дискурс [25, с.280]. Усі ці компоненти мають однакову вартість за ринкових умов і функціонують як необхідний ресурс для досягнення політичного успіху.

Соціальні комунікаційні технології у виборчих кампаніях спрямовані на створення гармонії між темою та аудиторією, що забезпечує резонанс у взаємодії. Щоб досягти такого комунікативного резонансу, повідомлення повинні відповідати очікуванням аудиторії та характеристикам каналів комунікації.

Когнітивні моделі сприйняття інформації відіграють ключову роль у процесі спілкування. Наше мислення часто базується на вже сформованих шаблонах, які впливають на наше сприйняття реальності. Ці закономірності схожі на айсберг: лише мала частина інформації знаходиться на поверхні, а більшість залишається прихованою. Використання словесних символів або тригерів допомагає викликати певні образи чи емоції у свідомості аудиторії.

Так, І. Буренко у праці «Соціокультурні особливості популістських рухів у пострадянських країнах» - зосереджував увагу на такій технології стабілізації режиму СРСР як поширення думок відомих людей[1, с.74].

Крім того, важливу роль у створенні ефекту резонансу відіграють канали масової комунікації. Кожен канал має свої особливості, які визначають, як повідомлення кодується і сприймається аудиторією. Вдало підібравши та використавши такі канали, можна значно підвищити ефективність PR-кампаній.

Час використання PR-орієнтованих соціальних комунікаційних технологій є початковою фазою виборчої кампанії. Цей процес є поступовим переходом від фази «Я це знаю!». від рівня «Я підтримую це!» до етапу «Я довіряю цьому!» Проте на четвертому рівні сприйняття інформації, який можна визначити як «неусвідомлену готовність до дії», такі технології не ефективні, оскільки за таких умов неможливо створити довіру, яка є центральною складовою методів PR. Маніпулятивний вплив багато в чому залежить від медіа-ресурсів, через які виборці отримують інформацію [7, с.211].

Як описано О. Заславською, О. Посвістак та В. Налімовою, довіра є важливим елементом соціального капіталу разом із соціальними нормами та організаційними мережами. Наразі більшість політичних партій у світі, в тому числі в Україні, функціонують саме за принципом адаптації своїх політичних візій до уподобань виборців [15, с.67]. Соціальний капітал створюється на основі соціальних мереж, норм поведінки та довіри, які створюють умови для співпраці та координації для взаємної вигоди.

Довіра стає основою формування сучасного суспільного життя. Якщо в традиційних суспільствах виживання забезпечувалося лише довірою до близького кола людей, то сучасні суспільства базуються на потребі довіряти чужинцям. Діяльність економічних і політичних організацій значною мірою залежить від передбачуваності та стабільності відносин між абсолютно незнайомими людьми. Низька довіра до соціальних і політичних інститутів підриває їх легітимність і знижує здатність забезпечувати соціальну стабільність.

Співвідношення між рівнем міжособистісної та інституційної довіри є важливим індикатором стану суспільства і може вважатися «термометром» соціального здоров'я. Вчені виділяють чотири види такого зв'язку (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Типи співвідношення міжособистісної та інституційної довіри в суспільстві

Тип співвідношення довіри	Характеристика
Високий рівень обох видів довіри	Оптимальні умови для функціонування суспільства, в якому зростає соціальний капітал, а влада його підтримує.
Висока міжособистісна довіра при низькій інституційній довірі	Автономне існування суспільства та влади, що призводить до поступової втрати соціального капіталу.
Низька міжособистісна довіра при високій інституційній довірі	Повна залежність суспільства від дій влади.
Низькі показники обох видів довіри	Криза соціальної взаємодії: влада втрачає контроль, а координація дій між громадянами стає неможливою.

Джерело: сформоване автором на основі [7, 15, 32].

Для формування довіри під час виборчої кампанії необхідне використання сучасних PR-технологій соціальної комунікації. Такі методи особливо актуальні для нових партій чи кандидатів, які ще не відомі виборцям і потребують формування власного іміджу. Політичні сили часто використовують яскраві образи, що привертають увагу, але іноді вони захоплюють глядача настільки, що суть кампанії стає поза фокусом.

Яскравим прикладом стала піар-кампанія партії «Віче» під час виборів до Верховної Ради 2006 року. Назва партії, яка викликала асоціації з відкритістю, колективною свідомістю та національною єдністю, створила позитивний імідж. Партія спиралася на досвід успішних кампаній та вдало підібрані меседжі, наприклад, у телевізійних роликах «Віч-на-віч краще, ніж око за око» [27, с.53]. Проте виборча кампанія мала суттєві недоліки: не було

чіткої командної стратегії, не було політичної ідентичності та були нечіткі відповіді на запитання щодо фінансування. У результаті, незважаючи на хороші піар-рішення, партія не змогла стійко закріпити свої позиції на політичній арені.

Новоствореному політичному блоці «Ми» під керівництвом відомого політика В. Литвина також довелося використовувати PR-комунікаційні технології для формування іміджу. Основна стратегія позиціонування блоку базувалася на ідеї «щасливого минулого». Його концепція була простою: він хотів продемонструвати спосіб життя, в якому майбутнє виглядало б яскравим, комфортним і гармонійним. В його основу покладені ідеалізовані елементи радянського минулого, збагачені загальнолюдськими цінностями – місце, де рідні та близькі завжди поруч.

Усі візуальні та сенсорні елементи кампанії, такі як фотографії, що зображують «щасливі моменти» у зеленій кольоровій гамі (що символізує життя), передавали відчуття стабільності, єдності та єдності. Гасло «Ми» втілювало давно забутий колективізм і мало нагадати нам про позитивні сторони минулого. Рекламна кампанія блоку «Ми» апелювала до базової потреби людей у спілкуванні з іншими, підкреслювала близькість і сімейні цінності [18, с.171]. Білборди зображували не натовпи, а малі групи, підкреслюючи теплі родинні стосунки, пов'язані з образом українського народу. Зелене слово «Ми», оточене колом, передає відчуття спокою, стабільності та захищеності від зовнішнього впливу.

Однак у блоку «Ми» був і мінус: не було чіткого зв'язку між цією концепцією «щасливого минулого» та політиками, які входили до цього блоку.

В. Литвин виступив у ролі посередника та миротворця, що особливо яскраво проявилось в телевізійному ролику, в якому він розмежував представників «помаранчевого» та «біло-блакитного» табору [13 с. 136].

Після того, як політичний суб'єкт зайняв своє місце у свідомості виборців (завершив фазу позиціонування), настає час використовувати

інструменти пропагандистської комунікації для подальшого просування його ідеї.

Аналіз державної політики є важливим інструментом дослідження механізмів функціонування держави, оскільки дає змогу оцінити якість прийняття рішень, виявити недоліки та сформулювати рекомендації щодо їх усунення. Цей підхід охоплює всі фази політичного циклу: від визначення проблеми до моніторингу та оцінки результатів. Завдяки своїй міждисциплінарній природі аналіз політики об'єднує соціологію, політологію, економіку та право, сприяючи розробці практичних рішень для вдосконалення державного управління.

Головною метою аналізу є вдосконалення політичних інститутів і процесів для підвищення ефективності управління. Такий підхід дає змогу оцінити ефективність державних програм, виявити недоліки в реалізації заходів політики та визначити необхідні корективи. Аналіз дає змогу оцінити, зокрема, наскільки реалізовані ініціативи відповідають поставленим цілям і чи оптимально використано ресурси. Атестація також сприяє більшій прозорості та підзвітності у прийнятті рішень, що є вкрай важливим для демократичного суспільства [36, с.45].

Важливим аспектом аналізу є врахування впливу зовнішніх факторів, таких як глобалізація, економічні кризи чи міжнародні конфлікти, які можуть змінити пріоритети держави або ускладнити реалізацію політики. Крім того, такий підхід дає змогу визначити пріоритети державної політики, дозволяючи урядам зосередити свої ресурси на вирішенні найнагальніших проблем. У глобальному контексті аналіз політики також допомагає знайти ефективні моделі управління, які можна адаптувати до різних країн, уникаючи типових помилок [1].

Методологія аналізу політики постійно розвивається, включаючи інноваційні підходи, такі як великі дані та експериментальні методи, що забезпечує більшу точність досліджень. Сучасні аналітичні платформи дозволяють швидко обробляти великі обсяги інформації, моделювати

можливі сценарії та розробляти ефективні стратегії реагування. Це особливо важливо в контексті стабілізації політичних режимів, які стикаються з такими викликами, як корупція, брак інституційної спроможності або відсутність верховенства права.

В. Крейденко вважає, одним із головних завдань аналізу – оцінку ризиків та наслідків реалізації певних заходів, з метою мінімізації негативних наслідків та підвищення стійкості державного управління [18, с.47]. Цей підхід також дозволяє виявити політичні конфлікти, оцінити інтереси різних груп і сприяти досягненню консенсусу, необхідного для стабільного функціонування суспільства. У свою чергу, аналіз політики є інструментом соціальних змін, який сприяє подоланню нерівності, досягненню сталого розвитку та зміцненню демократії.

Політичний аналіз і прогнози є центральними складовими сучасної політології стверджує Т. Ляшенко [20, с.111] Вони дозволяють оцінити сучасний стан політичних процесів і спрогнозувати їх подальший розвиток. Цей підхід базується на міждисциплінарних методах, таких як соціологія, економіка, міжнародні відносини та статистичний аналіз. Його головна мета – створити дієві механізми для передбачення нових викликів, включаючи політичну нестабільність, внутрішні кризи та зміни зовнішньої політики, додає автор [21, с.113]. Для цього збирається, обробляється та аналізується велика кількість інформації, яка є достатньою основою для моделювання ситуацій і розробки стратегій реагування.

Одним із центральних аспектів прогнозування є моделювання можливих сценаріїв. Цей процес базується на аналізі тенденцій, виявленні закономірностей і врахуванні впливу ключових факторів. Моделювання дозволяє передбачити кілька можливих сценаріїв, надаючи вам гнучкість у прийнятті рішень. Особливу роль відіграє розуміння мотивації та ресурсів учасників політичного процесу, таких як уряд, політичні партії, громадянське суспільство та міжнародні організації.

Іншим напрямком політичного аналізу є виявлення потенційних загроз стабільності політичного режиму. Відстежуючи показники, які вказують на зростання політичної напруженості, зниження довіри до уряду чи економічну нестабільність, ризики можна визначити на ранній стадії. Це дасть змогу розробити заходи щодо їх нейтралізації та створити системи попередження криз. Успішне прогнозування вимагає інтеграції кількісних і якісних методів аналізу: статистичні моделі забезпечують точність, а якісні підходи дозволяють враховувати соціокультурний контекст.

О. Кіндратець та А. Савицька доказують що до тенденцій розвитку політичного лідерства відносяться прогнози, які допомагають визначити пріоритети політики та розробити довгострокові стратегії, які враховують не лише поточні виклики, але й майбутні тенденції [14, с.211]. Це особливо важливо для країн з перехідною політичною системою, які вразливі до внутрішніх і зовнішніх факторів нестабільності. Велика увага приділяється аналізу ризиків, оскільки він дозволяє формулювати стратегії, спрямовані на зміцнення інституційної спроможності та адаптацію до нових викликів.

У міжнародному контексті політичний аналіз відіграє важливу роль у запобіганні конфліктам і забезпеченні глобальної безпеки. Вивчення міжнародних відносин і геополітичних процесів дозволяє прогнозувати тенденції розвитку міжнародної політики та розробляти спільні ініціативи щодо вирішення глобальних викликів. Це стає особливо актуальним у контексті глобалізації, зміни клімату та технологічних інновацій, які суттєво впливають на політичні процеси.

Прогнози також часто використовуються у виборчих процесах. Вони допомагають аналізувати виборчі тенденції та розробляти ефективні виборчі стратегії [15, с.211]. Це допомагає політичним партіям і кандидатам краще зрозуміти потреби виборців, що, у свою чергу, сприяє більшій громадянській активності та довірі до політичних інститутів. Особливо важливо вивчати вплив дезінформації та фейкових новин на політичні процеси, щоб розробити

механізми протидії цим явищам і мінімізувати їх вплив на демократичні інститути.

Використання прогнозів у процесі формування політики може зменшити помилки та підвищити ефективність державного управління. Це створить умови для сталого розвитку політичних систем, зокрема шляхом зміцнення політичної культури, підвищення громадянської активності та розробки стратегій запобігання кризам. У сфері безпеки прогнози допомагають розробляти відповіді на терористичні загрози та кризові ситуації, що вкрай важливо з огляду на глобальні виклики.

Важливим інструментом модернізації державного управління є інституційні реформи. Його метою є підвищення ефективності, легітимності та стабільності державних інституцій [15, с.134]. Вони охоплюють широкий спектр заходів, включаючи реформу системи державного управління, децентралізацію влади та посилення механізмів підзвітності та прозорості. Ці процеси є фундаментальними для створення умов, за яких держава може ефективно реагувати на виклики суспільства та забезпечувати сталий розвиток.

Одним із найважливіших напрямів інституційної реформи є реформа державного управління. Він включає модернізацію бюрократичних процедур, підвищення професіоналізму чиновників та запровадження інноваційних підходів до процесів прийняття рішень. Це може підвищити ефективність державних послуг і забезпечити відповідність політики потребам громадян. Зокрема, використання цифрових технологій допомагає зменшити бюрократичні перепони та покращити доступ до інформації [38, с.712].

Іншою важливою складовою інституційних реформ є децентралізація влади, яка передбачає передачу частини повноважень від центральної влади до регіональних та місцевих органів влади. Це сприяє більш ефективному використанню ресурсів, оскільки рішення приймаються ближче до громадян і можна врахувати місцеві особливості та потреби. Крім того, децентралізація зміцнює демократичні процеси, сприяючи участі громадян в управлінні.

Одним із найважливіших результатів інституційних реформ є зміцнення довіри громадян до державних інституцій. Довіра є основою легітимності уряду, забезпечує суспільну підтримку урядових ініціатив і допомагає зменшити ризик політичної нестабільності. Це особливо важливо в перехідних демократіях, де довіра до державних інституцій часто низька через корупцію, відсутність прозорості або неефективність державного управління.

Розвиток громадянського суспільства є ключовим елементом стабілізації політичних режимів, оскільки забезпечує ефективну взаємодію між державою та суспільством. Активні та незалежні організації громадянського суспільства відіграють важливу роль у формуванні демократичної політичної культури та сприяють підвищенню обізнаності громадян про політичні процеси та більш активному та повному залученню їх до політичних процесів. Процес медіатизації політики означає по суті перетворення мас-медіа із посередників комунікації між політичними (насамперед, державними діячами і інституціями) і громадянами на чинників творення смислів політичних подій і процесів [15, с.67]. Це означає, що суспільство може бути не лише об'єктом державної політики, а й суб'єктом, який може впливати на її розробку та реалізацію.

Громадянське суспільство виступає своєрідним посередником між громадянами та державою та сприяє реалізації принципів підзвітності, прозорості та дотримання прав людини. Організації громадянського суспільства спостерігають за діяльністю державних органів, пропонують реформи та допомагають захищати інтереси різних соціальних груп. Це створює баланс сил у політичній системі, запобігаючи концентрації влади та авторитарним тенденціям.

Суттєвий внесок громадянського суспільства полягає в розвитку політичної культури, заснованої на принципах активної участі, довіри та співпраці. Розвинуте громадянське суспільство сприяє вихованню свідомих громадян, готових брати участь у політичних процесах, відстоювати свої

права та спільні інтереси. Це створює умови для стабільності політичного режиму, оскільки суспільство виступає активним партнером держави [39 с.27].

Особливу роль у розвитку громадянського суспільства відіграють неурядові організації, професійні асоціації, незалежні ЗМІ та волонтерські ініціативи. Вони виконують функції, які державні інституції часто не можуть повністю виконати, наприклад, захист прав незахищених груп населення, сприяння сталому розвитку чи впровадження інноваційних соціальних проектів [26, с.47]. Ця діяльність не тільки покращує якість життя громадян, а й зміцнює їх довіру до демократичних інститутів.

Крім того, громадянське суспільство сприяє інтеграції суспільства та подоланню соціальної нерівності. Реалізуючи освітні, культурні та соціальні ініціативи, громадські організації сприяють зменшенню розриву між різними соціальними групами, розбудові солідарності та посиленню соціальної єдності. Це особливо важливо в контексті перехідних демократій, де відмінності між соціальними групами можуть загрожувати стабільності політичної системи.

2.2. Стабілізаційні моделі демократичних політичних режимів

Стабілізація демократичних політичних режимів є однією із стрижневих проблем сучасної політичної науки. Демократія як політична форма організації суспільства забезпечує участь громадян у процесах прийняття рішень, захист їхніх прав і свобод, а також сприяє розвитку громадянського суспільства. До того ж політичний популізм чи не найбільше серед інших інституціалізованих суб'єктів оперує емоціями, відрізняється гіперболізацією поточних проблем та пропонує спрощені рішення, які не завжди реалістичні, і, як правило, уникає раціональної аргументації [9, с.127]. Однак у процесі функціонування демократичні режими стикаються з низкою

проблем, які можуть призвести до їх дестабілізації або навіть переходу до авторитарних форм правління.

Я. Білик зазначає, що в умовах сьогодення протистояння демократії з тоталітарним світом криза «фальшу» відчувається в рази гостріше. Інформаційна боротьба набирає обертів, а страх осуду, відповідальності робить політику заручником суспільних очікувань і мрій. Криза демократії створює підґрунтя до появи радикальних правих сил, які жорстокі, але справедливі і відверті з собою і своїми виборцями [3, с.159].

У цьому контексті особливого значення набуває вивчення стабілізаційних механізмів, які дозволяють демократичним режимам підтримувати свою стабільність і ефективність. Досліджуючи успішні випадки стабілізації демократій, можна визначити ефективні стратегії та підходи, які можна застосовувати в різних політичних системах.

Реалізація чітких конституційних норм є основою стабільності демократичного врядування та політичних режимів. Конституція, як основний закон держави, закріплює основні принципи суспільного устрою, гарантує права і свободи громадян, визначає межі державної влади. В Україні, наприклад, Конституція 1996 р. визначає державу як незалежну, демократичну, соціальну і правову (Конституція України, ст. 1). Він передбачає, що головною метою держави є гарантування прав людини та верховенства права, а отже, закладення основ для сталого демократичного розвитку [5].

Однією з найважливіших функцій Конституції є регулювання взаємодії поділу влади та визначення їх повноважень і відповідальності. Такий підхід дозволяє уникнути конфліктів між владою та забезпечити прозорість політичних рішень. Зокрема, закріплений у Конституції України принцип поділу влади забезпечує збалансованість системи державного управління [5]. Цей принцип має фундаментальне значення для запобігання узурпації влади, що, у свою чергу, є важливим фактором стабільності політичного режиму (Конституція України, Розділ VI).

Важливою складовою конституційного регулювання є захист прав і свобод громадян. Конституція України закріплює широкий спектр прав: від громадянських і політичних до соціально-економічних. Це не лише сприяє розвитку демократичного суспільства, а й забезпечує високий рівень довіри громадян до держави. Забезпечення верховенства права гарантує, що жоден державний орган чи посадова особа не можуть ігнорувати або порушувати конституційні норми. Це зменшує ризик авторитарних тенденцій [5].

У Польщі також процес конституційної реформи сприяв демократичному розвитку, зокрема через запровадження верховенства права. Конституція Польщі 1997 року створила ефективні механізми контролю за діяльністю виконавчої влади та забезпечення дотримання прав громадян [29, с.9]. Особливу роль відіграють незалежні суди, які контролюють законність державних рішень. Ці заходи сприяли створенню прозорої та підзвітної системи влади, яка є однією з основ стабільної демократії.

Приклади Німеччини та Польщі також показують, наскільки важливим є громадський контроль за дотриманням конституційних норм. Ці країни мають розвинену систему громадянського суспільства, яка активно стежить за прозорістю державного управління. Це дає громадянам можливість впливати на політичні процеси та захищати свої права, що забезпечує високий рівень довіри до державних інституцій.

Права і свободи громадян, закріплені в Конституції, є основоположним елементом функціонування демократичного суспільства. Основний Закон України передбачає широкий спектр прав, зокрема право на життя, свободу вираження поглядів і віросповідання, право на охорону здоров'я, освіту та соціальний захист (Конституція України, статті 27–53) [5]. Водночас ефективна реалізація цих прав неможлива без створення механізмів їх захисту та без існування незалежних інституцій, здатних контролювати дотримання правових норм.

Досвід Європи показує, що запровадження незалежних інституцій, таких як омбудсмени, антикорупційні агентства чи судові органи з високим

ступенем автономії, сприяє посиленню правових гарантій. Зокрема, робота омбудсменів у таких країнах, як Швеція та Польща, дозволяє громадянам захищати свої права у випадках адміністративного свавілля, а антикорупційні структури, наприклад у Румунії та Словенії, ефективно протидіють системній корупції та відновлюють довіру громадян до демократичних процеси [13, с.99].

Закріплений у Конституції України принцип поділу влади є одним із ключових елементів забезпечення стабільності демократичного режиму. Його реалізація потребує чіткого розподілу функцій і повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою владою. Це дозволяє уникнути концентрації влади в одних руках і сприяє ефективному правлінню (Конституція України, ст. 6) [5]. Однак на практиці цей принцип стикається з низкою проблем. Серед них політичний вплив на судову систему, надмірна концентрація влади в окремих гілках влади та постійні конфлікти між.

Для вирішення цих проблем важливо запровадити ефективні механізми забезпечення взаємодії та балансу між гілками влади. У цьому контексті варто звернути увагу на досвід Франції, де Конституційна рада як незалежний орган забезпечує контроль за дотриманням принципу поділу влади та конституційністю прийнятих законів [36, с.69]. Їхня діяльність не лише сприяє збалансованій інституційній взаємодії, а й захищає фундаментальні права громадян та забезпечує демократичний розвиток держави.

Вирішальне значення для стабільності демократії мають такі конституційні механізми, як чітке регулювання діяльності державних органів, гарантування прав і свобод і незалежний судовий контроль. Чіткий розподіл повноважень між гілками влади та прозорі процеси прийняття рішень допомагають зменшити концентрацію влади та забезпечити підзвітність перед суспільством. Гарантовані права і свободи, зокрема доступ до інформації та захист від дискримінації, забезпечують рівні можливості для участі громадян у демократичних процесах. Механізми реалізації цих прав

відіграють важливу роль у зміцненні довіри громадян до державних інституцій.

Незалежний судовий контроль є основним механізмом, який запобігає зловживанню владою та гарантує дотримання демократичних принципів. Наприклад, створення в Україні антикорупційного суду стало важливим кроком на шляху забезпечення прозорості та боротьби з корупцією. Успішний досвід Естонії, зокрема впровадження системи X-Road, показує, що такі інноваційні підходи, як електронний уряд, можуть підвищити ефективність управління та довіру громадян до держави [27, с.54]. Такі інструменти забезпечують прозорість взаємодії держави та суспільства, що є важливим фактором стабільності демократії.

Для України важливо продовжувати розвивати механізми підвищення прозорості та підзвітності влади. Запровадження електронних майданчиків для громадських ініціатив, петицій, референдумів та бюджетів участі покликане сприяти активній участі громадян у державному управлінні. Ці ініціативи не лише зміцнюють демократичні процеси, а й закладають основу для тіснішої співпраці влади та суспільства, що є ключовим фактором стабільності політичного режиму.

Політичний популізм, М. Баранівська, трактує і як маніпулятивну технологію, і як специфічного характеру політичну діяльність, і як суспільно-політичний та соціально-психологічний феномени, і як ідеологію [1, с.85]. Громадянське суспільство є основою стабільної демократії, оскільки воно створює простір для незалежної самоорганізації громадян і колективної участі в суспільному житті. У такому суспільстві підтримуються такі демократичні цінності, як свобода, рівність і верховенство права. Високий рівень політичної культури громадян, який включає розуміння функціонування державних інституцій, активну політичну участь і толерантність до плюралізму думок, сприяє дотриманню демократичних процедур і легітимності прийнятих політичних рішень.

Активна участь громадян у політичних процесах є необхідною передумовою функціонування демократії. Така участь досягається через обговорення, консультації та контроль діяльності уряду, що зменшує ризик авторитарних тенденцій і зміцнює громадянські права. Взаємодія громадянського суспільства з державою має ґрунтуватися на партнерстві, а організації громадянського суспільства виступають механізмами моніторингу ефективності та прозорості урядових рішень. У цьому контексті незалежні ЗМІ виступають важливим інструментом формування громадської думки та контролю над політичною елітою, запобігаючи монополізації інформації [44, с.231].

Неурядові організації відіграють ключову роль у мобілізації громадян, підвищенні політичної обізнаності серед населення та запровадженні демократичних стандартів у державну систему. Вони також сприяють формуванню громадянських ініціатив, таких як екологічні, правозахисні чи соціальні рухи, які встановлюють горизонтальні зв'язки між громадянами та підтримують демократичні процеси. Однією з важливих функцій громадянського суспільства є запобігання узурпації влади шляхом підтримки балансу між державними структурами та суспільними інтересами.

Велику роль у зміцненні політичної культури відіграє рівень освіченості громадян. Громадяни, які знають демократію та права людини, можуть ефективніше впливати на політичні процеси, роблячи уряд більш підзвітним. Крім того, необхідно забезпечити залучення до політичних процесів усіх верств населення, включаючи меншини та маргіналізовані групи, з метою сприяння рівності та соціальної єдності [37].

Економічний вимір демократії також відіграє важливу роль, оскільки висока економічна участь громадян сприяє стабільності інститутів і зменшенню соціальної нерівності. У сучасних умовах цифровізація громадянських дій створює нові можливості для мобілізації громадян, особливо через онлайн-дискусії, петиції та громадські ініціативи, які підвищують прозорість демократичних процесів. Водночас однак,

поширення дезінформації та маніпулятивного контенту в ЗМІ становить загрозу політичній культурі та підриває довіру до державних інституцій [16, с.19].

Громадянське суспільство активно співпрацює з міжнародними організаціями, сприяючи впровадженню кращих практик демократичного врядування. У цьому контексті глобалізація відкриває нові можливості для транснаціональної взаємодії та сприяє розвитку демократії через обмін ідеями та підтримку громадських ініціатив. Сильне громадянське суспільство, яке підтримується сильною політичною культурою серед громадян, є важливою гарантією стабільної демократії. Він забезпечує підзвітність уряду, запобігає узурпації політичної влади та сприяє зміцненню легітимності демократичних інститутів.

Економічна стабільність є одним із найважливіших чинників, що впливають на довіру громадян до демократичних інститутів. Суспільства з розвиненою економікою та низьким рівнем безробіття виявляють більшу підтримку демократичних процесів, оскільки стабільна економіка допомагає зменшити соціальну напругу та підвищити рівень життя [25, с.281]. Зокрема, економічно процвітаючі держави пропонують кращий доступ до ресурсів, що дозволяє громадянам активніше брати участь у політичному житті та відчувати себе частиною демократичної системи.

Соціальна справедливість є невід'ємною частиною демократичного розвитку, оскільки вона допомагає зменшити соціальну нерівність і забезпечити рівні можливості для всіх громадян. Політика зменшення бідності створює умови для економічної інтеграції маргіналізованих груп. Це посилює соціальну згуртованість і підтримку демократичних інститутів. Доступ до якісної освіти, охорони здоров'я та інших основних послуг зміцнює довіру громадян до державних структур, оскільки це дає їм відчуття захищеності та впевненості у майбутньому.

Зменшення нерівності через прогресивну систему оподаткування, соціальні програми та підтримку незахищених груп підвищує солідарність у

суспільстві [25, с.290]. Такий підхід знижує рівень поляризації, що важливо для функціонування демократичної системи, оскільки економічна нерівність може призвести до політичної нестабільності та радикалізації настроїв. Водночас покращений доступ до ресурсів дозволяє громадянам повною мірою реалізувати свої права, включно з правом брати участь у прийнятті політичних рішень.

Ефективним інструментом зміцнення демократичного режиму є політика, спрямована на економічну стабільність і соціальну справедливість. Вони зменшують ризик соціальних конфліктів, зміцнюють легітимність державних інституцій і сприяють сталому розвитку суспільства. Таким чином, економічна стабільність і соціальна справедливість є не лише передумовами високої якості життя, а й важливими чинниками підтримки демократії [31 с.34].

Інтеграція в міжнародні організації відіграє важливу роль у стабілізації демократії, оскільки передбачає впровадження стандартів демократичного врядування, верховенства права та захисту прав людини. Участь у міжнародних структурах, таких як Європейський Союз (ЄС) чи НАТО, заохочує країни до проведення реформ, спрямованих на підвищення прозорості, боротьбу з корупцією та розвиток незалежних інституцій [30, с.140].

Україна є прикладом того, як бажання членства в ЄС і НАТО стало потужним стимулом для демократичних змін. Європейська інтеграція вимагає дотримання Копенгагенських критеріїв, серед яких політична стабільність, захист прав меншин та ефективне державне управління. У результаті Україна здійснила численні реформи, зокрема у сфері юстиції, децентралізації та боротьби з корупцією, які сприяли зміцненню демократичних інститутів.

Крім того, членство в міжнародних організаціях забезпечує доступ до фінансової, технічної та політичної підтримки з боку демократичних держав. Це створить додаткові ресурси для розвитку демократичної інфраструктури,

а також сприятиме зміцненню громадянського суспільства через міжнародні гранти та освітні програми. Наприклад, підтримка ЄС у формі державних програм реформування в Україні допомогла підвищити ефективність та підзвітність органів місцевого самоврядування [27, с.57].

Крім того, інтеграція сприяє зміцненню міжнародної солідарності та співпраці, тим самим запобігаючи ізоляції держави та зміцнюючи її позиції на міжнародній арені. Такі обміни сприяють поширенню демократичних ідей і норм, що є важливим фактором для стабільного розвитку демократії. Тому бажання приєднатися до міжнародних організацій спонукає країни до змін, які забезпечують довгострокову стабільність демократії.

Висновок до другого розділу

У розділі було розглянуто основні наукові підходи до визначення технологічних засобів стабілізації політичних режимів, а також проаналізовано конкретні стабілізаційні кейси демократичних політичних режимів.

Дослідження свідчать, що стабілізація демократичних режимів можлива за умов інтеграції правових, інституційних та культурних механізмів, які сприяють підтримці політичної рівноваги та легітимності влади. Основними засобами стабілізації є забезпечення верховенства права, розвиток політичних інститутів, які спроможні ефективно виконувати свої функції, і підтримка громадянської активності як індикатора суспільного залучення.

Аналіз стабілізаційних кейсів демократичних режимів, таких як досвід скандинавських країн, Канади та Німеччини, вказує на ключову роль прозорості урядової діяльності, політичних процесів та ефективного управління. Особливу увагу варто звернути на впровадження сучасних технологій у виборчі процеси, що мінімізують можливості маніпуляцій і сприяють підвищенню рівня довіри громадян до результатів виборів.

Також дослідження підкреслило значення міжнародного співробітництва та обміну досвідом між державами для стабілізації демократичних режимів. Наприклад, участь у міжнародних організаціях та програмах спільного моніторингу демократії сприяє створенню умов для постійного вдосконалення демократичних інститутів.

Таким чином, ефективна стабілізація демократичних режимів вимагає комплексного підходу, що поєднує інституційні інновації, залучення громадянського суспільства та міжнародну співпрацю. Подальші дослідження можуть зосередитися на вивченні впливу новітніх цифрових технологій на політичну стабільність та стійкість демократичних систем.

РОЗДІЛ 3.

ПОПУЛІЗМ ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ

3.1. Специфіка використання популізму у демократичних режимах як стабілізаційної технології

У сучасному світі популізм дедалі частіше стає об'єктом досліджень у контексті політичної стабільності та демократичних процесів. Це явище привертає увагу науковців, політиків та громадськості завдяки своїй універсальності та впливу на політичні режими різних країн. Популізм використовується як політична технологія, здатна мобілізувати маси, адаптувати політичний дискурс до суспільних потреб та формувати довіру між владою і громадянами. У демократичних режимах, де політична конкуренція та громадська активність є невід'ємними складовими, популізм виконує подвійну роль: з одного боку, він сприяє стабілізації політичного середовища, з іншого – створює виклики для інституційної рівноваги [34, с.8].

З одного боку, популізм виконує мобілізаційну функцію і закликає громадян до активної участі в політичному житті. Він спонукає політичну систему реагувати на потреби та інтереси громадян, що сприяє її відкритості та адаптивності. Наприклад, у Латинській Америці такі політики-популісти, як Ево Моралес у Болівії, використовували підтримку населення, щоб узаконити свої реформи, що призвело до значних змін у політичному ландшафті [29, с.9].

Популізм також сприяє демократичній інтеграції, надаючи платформу для вираження невдоволення, яке інакше могло б призвести до радикалізації чи політичного насильства. З цієї причини популістські рухи часто є альтернативою для громадян, які відчують себе виключеними з традиційної політики.

З іншого боку, існує загроза, що популізм дестабілізує демократичні режими. Їхня зосередженість на «народі» як єдиному джерелі легітимності часто призводить до протистояння з інституціями, які втілюють верховенство права, такими як парламент і судова система. Це може призвести до розмивання демократичних інститутів, як це сталося в Угорщині за Віктора Орбана.

Популістські лідери часто використовують антиелітарну риторiku, щоб мобілізувати підтримку, але водночас вони прагнуть зосередити владу у своїх руках. Коли популістські уряди ігнорують систему стримувань і противаг демократичного управління, існує ризик авторитарних тенденцій.

В. Крейденко зазначає, що популізм у своїх формах може відображати соціальні проблеми та економічну нерівність, які довгий час ігнорувалися [18, с.48]. У Греції, наприклад, підйом партії СИΡΙЗА був зумовлений економічною кризою та нездатністю традиційних партій впоратися з наслідками турбулентності на фінансових ринках.

У глобальному контексті популізм сприяє підвищенню політичної свідомості громадян. Громадяни, які раніше були політично неактивними, часто під впливом популістської риторики стають активними учасниками демократичного процесу.

Однак зростання популізму під час економічної та політичної кризи становить загрозу для демократій, як це було в США під час президентства Дональда, щоб виправдати політичні заходи, які можуть суперечити принципам ліберальної демократії. Трамп трапився [34].

У деяких випадках популізм служить вираженням культурних конфліктів, таких як напруга між глобалізацією та локалізмом. Політики-популісти звертаються до національних чи етнічних ідентичностей для мобілізації підтримки, як це можна побачити на прикладі Brexit або польського уряду.

Позитивний вплив популізму на демократію залежить від його здатності трансформувати невдоволення громадян у конструктивну

політичну участь. Популістські рухи можуть сприяти демократизації, якщо вони дотримуються принципів плюралізму та верховенства права [33,с.79-82].

У Латинській Америці, де популізм має довгу історію, він слугував механізмом політичної інклюзії. Такі політики, як Уго Чавес у Венесуелі, використовували популістську риторику для мобілізації маргіналізованих груп. Однак вплив такої політики на демократію залишається суперечливим.

І. Кіянка визнає, популізм – багатограним політичним явищем, і його вплив на демократію залежить від політичного контексту, в якому він виникає. В одних випадках популізм сприяє оновленню політичної системи, в інших стає загрозою демократичній стабільності [12, с.135].

Популістські технології стали невід’ємною частиною сучасного політичного процесу. Вони дозволяють політичним силам ефективно взаємодіяти з масами, апелюючи до їхніх емоцій, національних цінностей і почуття несправедливості. Ці технології спрямовані на створення прямого зв’язку між керівництвом і людьми, минаючи складні бюрократичні структури та традиційні інститути. Вони мають великий вплив на суспільні настрої, особливо під час кризи чи нестабільності. Популістські технології часто використовуються для легітимізації влади, мобілізації виборців та досягнення короткострокових політичних цілей.

Дослідники Н. Писаренко та С. Шолудченко визнають одним із найважливіших інструментів – харизматичне лідерство. В його основі лежить створення іміджу лідера, який безпосередньо представляє інтереси народу. Такий лідер може викликати довіру та емоційну підтримку своєю харизмою, простотою та вмінням «розмовляти мовою народу» [23, с.6]. Важливу роль відіграє спрощення політичного дискурсу. За допомогою коротких гасел і чіткої риторики політичні меседжі доводяться до широких верств населення, що сприяє ефективній мобілізації електорату.

Ще одним важливим елементом є звернення до національних цінностей. Популісти активно використовують такі теми, як патріотизм,

національна ідентичність та історичні досягнення, щоб посилити свій емоційний зв'язок з виборцями. Водночас вони маніпулюють соціальними медіа, що дозволяє їм обійти традиційні медіа та встановити прямий контакт з аудиторією [24, с.210]. Використовуючи такі платформи, як Facebook чи Twitter, популістські лідери створюють ілюзію близькості до людей.

Популісти часто використовують кризи як можливість зміцнити свою легітимність. У часи соціальних чи економічних потрясінь вони викликають невдоволення громадян, пропонуючи прості рішення складних проблем. Водночас поширення дезінформації стає потужним інструментом впливу на громадську думку. Шляхом спотворення фактів, маніпулювання даними та пропаганди популісти можуть впливати на громадську думку на свою користь.

Ще одна поширена технологія – поляризація суспільства. Популісти ділять світ на друзів і ворогів, використовуючи національно-патріотичні почуття народу [17, с.108]. Така стратегія сприяє консолідації підтримки та формуванню іміджу «борця за народ». Іншим важливим інструментом є антиелітарна риторика, яка підсилює цей розкол і привертає увагу до корумпованості та віддаленості еліт від реальних проблем громадян.

Популісти також активно критикують традиційні інститути влади, такі як парламент чи суд, тим самим створюючи враження необхідності радикальних змін. Водночас вони використовують символіку, як-от національні прапори, історичні постаті та гімни, щоб посилити свій вплив і емоційно звернути увагу на виборців. Важливим засобом впливу на масову свідомість стає емоційна мобілізація з метою активізації таких почуттів, як страх, гнів чи надія [36, с.44].

Створення ідеологічного вакууму – ще одна важлива риса популістських технологій. Популісти кидають виклик традиційним ідеологіям, пропонуючи гнучкі програми, які адаптуються до потреб різних соціальних груп. Вони також часто покладаються на механізми прямої

демократії, такі як референдуми, підкреслюючи тим самим свою роль справжніх виразників волі народу.

Популізм в історії неодноразово ставав інструментом стабілізації демократичних режимів, особливо в умовах кризи, коли традиційні політичні інститути втрачали довіру громадян. Одним із яскравих прикладів є політика Франкліна Делано Рузвельта у США під час Великої депресії. Його програма «Нової угоди» включала масштабні економічні реформи, спрямовані на створення робочих місць, соціальний захист та відновлення економіки [10, с.77]. Рузвельт активно використовував популістські технології, створюючи образ лідера, який розуміє та відстоює інтереси простих американців. Радіозвернення, відомі як «камінні розмови», стали ефективним засобом прямого спілкування з громадянами, що зміцнювало довіру до влади та сприяло соціальній стабільності, запобігаючи радикальним політичним змінам.

Іншим прикладом є політика Хуана Перона в Аргентині. Його підхід базувався на об'єднанні різних соціальних груп, включаючи робітників та селян, за допомогою популістської риторики та реформ, спрямованих на соціальну справедливість. Перон апелював до національної гордості та патріотизму, що дозволило йому сформувати широку базу підтримки [40, с.73]. Попри суперечки щодо авторитарних методів управління, у перші роки його правління Аргентина залишалася демократичною країною, а перонізм заклав основи політичної стабільності на тривалий період.

Сучасний приклад використання популізму для зміцнення демократії демонструє Луїс Інасіо Лула да Сілва в Бразилії. Його політика була зосереджена на боротьбі з бідністю та зменшенні соціальної нерівності, що забезпечило широку підтримку серед населення. Лула використовував популістську риторику для мобілізації громадян і сприяв зміцненню демократичних інститутів, хоча водночас його діяльність викликала дискусії через централізацію влади [41, с.121].

Популістські елементи також відіграли важливу роль у діяльності руху «Солідарність» у Польщі в 1980-х роках. Лідери руху апелювали до народного єднання, антиелітизму та національних цінностей, мобілізуючи громадян проти комуністичного режиму. Це дозволило Польщі перейти до демократичного правління у 1990-х роках, підтвердивши потенціал популістських стратегій для забезпечення демократичної трансформації.

Популізм, хоч і здатний мобілізувати громадян та зміцнювати демократичну легітимність у кризові періоди, водночас несе значні ризики для стабільності та функціонування демократичних систем [28, с.120]. Одним із головних ризиків є ерозія демократичних інститутів. Популісти часто зосереджують владу в руках лідера, що підриває баланс сил і незалежність інституцій, таких як судова система, парламент чи медіа. Така концентрація влади створює передумови для ослаблення системи стримувань і противаг, необхідної для підтримання демократичного режиму.

Другим ключовим ризиком є поляризація суспільства. Популістські лідери часто використовують риторику, яка розділяє громадян на дві категорії: «ми» (народ) і «вони» (еліти, меншини чи опоненти). Така стратегія може спричинити соціальну напругу, конфлікти між різними групами населення та підірвати єдність суспільства, що в довгостроковій перспективі дестабілізує політичну систему [17, с.108].

Третім ризиком є деградація політичного дискурсу. Популізм часто передбачає спрощення складних питань, які потребують детального обговорення та обґрунтованих рішень. Використання простих лозунгів замість конструктивного діалогу може призводити до прийняття популістських рішень, що не враховують реальних викликів і ризиків для країни.

Ці ризики можуть мати серйозні наслідки, як це демонструє приклад Угорщини під керівництвом Віктора Орбана. Попри початкову демократичну легітимність, політика Орбана поступово призвела до авторитаризації режиму через підірвання незалежності судової системи, контроль над медіа та

обмеження громадянських прав. У цьому випадку популізм став інструментом не для зміцнення демократії, а для її послаблення [42, с.427].

В. Гудзь зазначає, що популізм є значним фактором політичного життя України, впливаючи як на формування громадської думки, так і на політичні процеси. Популізм тут є і наслідком, і симптомом кризи демократії [2, с.14]. Популістські технології широко використовуються для мобілізації електорату, особливо під час виборчих кампаній, коли політики прагнуть отримати підтримку шляхом апеляції до емоцій та нагальних проблем суспільства. Однією з найпоширеніших тем популістської риторики в Україні є боротьба з корупцією. Ця проблема викликає значне обурення у суспільстві, що робить її ефективним інструментом для залучення виборців.

З одного боку, популістська боротьба з корупцією може стимулювати активізацію громадянського суспільства. Увага до цієї теми сприяє зростанню запиту на прозорість і підзвітність влади, що, у свою чергу, стимулює розвиток демократичних механізмів. Популізм може виступати каталізатором реформ, якщо лідери справді прагнуть до системних змін. Наприклад, у 2019 році тема антикорупції стала ключовою в кампанії нових політичних сил, що обіцяли кардинальні зміни в управлінні державою [31].

З іншого боку, популістська риторика може загрожувати політичній стабільності через надмірну поляризацію суспільства. В Україні це часто проявляється у поділі громадян за політичними, регіональними чи ідеологічними ознаками. Політики використовують емоційно забарвлену мову для протиставлення «народу» та «еліт», що може загострювати конфлікти в суспільстві. Крім того, популізм у боротьбі з корупцією нерідко залишається лише на рівні обіцянок, що підриває довіру громадян до влади й політичних інститутів у цілому.

Важливим аспектом є також вплив популізму на політичну відповідальність. У прагненні досягти швидких результатів популісти часто ігнорують довгострокові наслідки своїх дій. Наприклад, пропозиції економічних реформ, спрямовані на негайне зниження податків чи

збільшення соціальних виплат, можуть не враховувати фінансових обмежень і ризиків для економіки.

Таким чином, популізм в Україні має амбівалентний вплив. З одного боку, він сприяє мобілізації громадян та актуалізації ключових проблем, таких як боротьба з корупцією. З іншого боку, надмірна поляризація та нерозважливі обіцянки можуть підривати політичну стабільність і довіру до інституцій. Для зменшення негативного впливу популізму важливо розвивати політичну культуру, підвищувати рівень політичної освіти громадян та зміцнювати інституційні механізми контролю за владою.

Популізм є багатогранним і суперечливим явищем, яке протягом тривалого часу залишається предметом активного наукового дослідження. Як політичний феномен, популізм отримав значний розвиток у демократичних державах, де основна його роль полягає у відображенні суспільних очікувань та потреб. Популісти часто звертаються до мас, обіцяючи прості й швидкі рішення складних проблем, що викликає значний резонанс серед електорату [44 с.67].

Однією з ключових рис популізму є його апеляція до «звичайних людей», які протиставляються «еліті». Ця дихотомія «народ-еліта» стає основою для побудови політичної риторики, яка фокусується на викритті корупції, неефективності або відчуженості традиційної політичної системи. Популісти прагнуть представити себе як захисників інтересів народу, що додає їм популярності у демократичних режимах [33, с.225].

Популізм також характеризується використанням спрощених риторичних прийомів, які є зрозумілими для широкого загалу. Це може включати яскраві метафори, емоційно заряджені заяви та гасла, які легко запам'ятовуються. Така стратегія комунікації допомагає створити сильний емоційний зв'язок між лідером і його прихильниками.

У демократичних режимах популізм часто виконує функцію стабілізації суспільної системи. Він здатний висвітлювати ті аспекти політичного життя, які були ігноровані традиційними партіями, тим самим

сприяючи включенню ширших верств населення у політичний процес. Популісти можуть виступати каталізаторами змін, пропонуючи альтернативні шляхи розвитку.

Однак популізм має і значні недоліки. Спрямованість на швидкі рішення часто призводить до ігнорування довгострокових наслідків політики. Наприклад, популістські заходи, спрямовані на збільшення соціальних витрат, можуть створювати ризики для економічної стабільності держави.

Популізм також може ставати джерелом поляризації суспільства. Замість пошуку консенсусу, популісти схильні посилювати конфлікти, акцентуючи увагу на відмінностях між групами. Це може підривати соціальну згуртованість і ускладнювати вирішення важливих національних питань.

Такі критики популізму, як В. Горбенко та К. Мілютіна, звертають увагу на його тенденцію до авторитаризму. Моральна паніка виникає, коли політичні сили свідомо роздувають певні соціальні або політичні проблеми з метою викликати сильні емоційні реакції, такі як страх, гнів або тривога [7, с.213]. Популістські лідери часто прагнуть концентрувати владу в своїх руках, виправдовуючи це необхідністю швидкого прийняття рішень в інтересах народу. Це може становити загрозу для демократичних інститутів і верховенства права.

Разом з тим, популізм може бути розглянутий як інструмент демократичного оновлення. Його здатність висвітлювати проблеми, які залишалися поза увагою традиційної політики, дозволяє залучати до дискусії нові групи населення. У цьому сенсі популізм може сприяти розвитку політичної культури та підвищенню рівня політичної участі громадян.

Варто також зазначити, що популізм не є однорідним явищем. Існують різні його форми, які відрізняються залежно від регіональних особливостей, політичного контексту та ідеологічного спрямування. Наприклад, лівий популізм акцентує увагу на соціальній справедливості, тоді як правий

популізм орієнтується на питання національної ідентичності та безпеки [44 с.68].

У контексті глобалізації популізм набув нових форм. Сучасні популісти активно використовують соціальні мережі та інші цифрові платформи для поширення своїх ідей. Це дозволяє їм швидше досягати широкої аудиторії, що значно підвищує їхній політичний вплив. Однак, далеко не кожна популістична політика прагне просвітити соціальні маси – радше вона експлуатує цю функцію популярної культури, зовсім не переймаючись просвітницькою місією [9, с.131].

Водночас глобалізація створює нові виклики для популізму. Зокрема, зростаюча взаємозалежність держав обмежує можливість реалізації популістських обіцянок, спрямованих на ізоляціонізм або протекціонізм. Це змушує популістів адаптувати свої стратегії до нових реалій.

Популізм також є предметом активного наукового аналізу, що дозволяє краще зрозуміти його природу та вплив на політичні процеси. Сучасні дослідження акцентують увагу на необхідності розробки механізмів, які б дозволяли поєднувати елементи популізму з демократичними принципами.

Використання популістських стратегій у демократичних суспільствах є неоднозначним явищем, яке викликає як підтримку, так і критику серед дослідників і практиків політики. Популізм має здатність виводити на поверхню проблеми, які ігноруються традиційною політикою, активізувати політичну участь громадян і виступати інструментом демократичного оновлення. Водночас його методи, орієнтовані на спрощення складних суспільно-політичних процесів, мають негативні наслідки, які можуть позначитися на стабільності та ефективності демократії [39, с.28].

Одним із позитивних аспектів популізму є його здатність залучати до політичного процесу групи населення, які раніше залишалися політично пасивними. Завдяки спрощеній мові, зрозумілим обіцянкам і прямому зверненню до «звичайних людей», популізм створює умови для політичної мобілізації, що сприяє розширенню демократичної участі [40, с.50].

Крім того, популізм може слугувати каталізатором змін у політичній системі. Його прихильники зазвичай виступають за оновлення політичної еліти, пропонуючи альтернативні підходи до управління. У таких випадках популізм стимулює конкуренцію в політичному середовищі, що, у свою чергу, підвищує ефективність управлінських рішень.

Популізм також сприяє приверненню уваги до соціальних нерівностей, несправедливості та інших проблем, які традиційні політичні партії могли залишити поза увагою. Це створює простір для більш інклюзивної політики, яка враховує потреби широких верств населення [40, с.52].

Однак, попри ці позитивні риси, популізм має і суттєві ризики. Його спрямованість на спрощення складних питань нерідко призводить до формування популістських рішень, які не враховують довгострокові наслідки. Наприклад, такі підходи можуть викликати економічну нестабільність або поглибити соціальні проблеми [30, с.138].

Популізм також створює ризики для інституційної довіри. Критика еліт і традиційних інституцій, яка є типовою для популістської риторики, може підірвати довіру до державних органів, судової системи та медіа. Це, у свою чергу, ускладнює ефективне функціонування демократичних інституцій.

Ще одним негативним наслідком є посилення поляризації суспільства. Популістські лідери часто акцентують увагу на розподілі суспільства на «нас» і «них», що сприяє загостренню соціальних і політичних конфліктів. У результаті це може ускладнити досягнення консенсусу з ключових питань і поглибити розкол у суспільстві.

Варто також зазначити, що надмірне використання популістських методів здатне знижувати якість політичного дискурсу. Пріоритет емоцій над раціональними аргументами, спрощення складних тем і використання демагогічних прийомів сприяють поверхневості політичної дискусії. Це заважає глибокому аналізу проблем і пошуку ефективних рішень.

Критики популізму наголошують на його потенційній схильності до авторитаризму. У прагненні забезпечити швидке виконання своїх обіцянок

популістські лідери можуть ігнорувати демократичні процедури, що становить загрозу для верховенства права і розподілу влади.

Водночас важливо враховувати, що наслідки популізму залежать від контексту, у якому він функціонує. У стабільних демократичних системах популізм може бути корисним механізмом адаптації до нових викликів і змін, тоді як у країнах із слабкими інституціями він може призводити до дестабілізації [33, с.226].

Популізм також потребує обережного підходу з боку суспільства та політичних еліт. Використання його стратегій має поєднуватися з підтримкою демократичних цінностей і принципів, щоб уникнути ризиків, пов'язаних із радикалізацією політичного дискурсу.

Наукові дослідження показують, що ефективна протидія негативним аспектам популізму можлива через підвищення рівня політичної освіти населення, розвиток інклюзивних політичних інституцій та посилення контролю за діями влади. Ці заходи сприяють зменшенню впливу популістських маніпуляцій і підвищенню стійкості демократії.

У періоди економічних і політичних криз популізм стає одним із ключових механізмів мобілізації населення та стабілізації суспільної напруги. Політичні лідери, які використовують популістську риторiku, активно апелюють до емоцій широких мас, формуючи образ себе як захисників інтересів «простого народу» [35, с.125]. У цих умовах популізм виявляється особливо ефективним завдяки своїй здатності швидко адаптуватися до мінливих обставин.

Популісти в кризових ситуаціях часто пропонують прості, на перший погляд, рішення для складних соціально-економічних або політичних проблем. Наприклад, вони можуть обіцяти підвищення соціальних стандартів, зменшення податків або радикальне реформування державних структур. Такі обіцянки резонують із потребами та очікуваннями населення, що дозволяє популістським лідерам швидко здобути підтримку широких верств суспільства.

Одним із позитивних аспектів популізму в кризові періоди є його здатність оперативно реагувати на соціальні запити. Популісти часто ставлять у центр своєї риторики питання, які ігнорувалися традиційними політичними елітами, що сприяє відновленню довіри до політичної системи. Це може стати короткостроковим механізмом стабілізації, який дозволяє зменшити рівень суспільного невдоволення.

Однак популістські рішення в умовах кризи зазвичай є поверхневими й орієнтованими на швидкий ефект. Вони часто ігнорують глибинні причини проблем, що знижує їхню ефективність у довгостроковій перспективі. Наприклад, спроби вирішити економічні кризи через надмірне збільшення державних витрат можуть призвести до зростання державного боргу або інфляції, поглиблюючи існуючі проблеми.

Популізм у кризових умовах також може призводити до поляризації суспільства. Популісти нерідко використовують конфронтаційну риторiku, створюючи поділ на «ми» (народ) і «вони» (еліта або зовнішні вороги). Це може сприяти загостренню соціальних конфліктів і знижувати ефективність спільних зусиль для подолання кризи [30, с.140].

Ще одним ризиком популізму в кризових ситуаціях є його потенційна шкода для демократичних інститутів. У прагненні досягти швидкого результату популістські лідери можуть вдаватися до авторитарних методів управління, ігноруючи принципи верховенства права й баланс влади. Це може спричинити довгострокові негативні наслідки для демократичного розвитку країни.

Крім того, у кризових умовах популістська риторика часто зосереджується на пошуку «винних». Лідери можуть звинувачувати іноземні держави, міжнародні організації або окремі соціальні групи у створенні кризи. Такий підхід не лише відволікає увагу від реальних причин проблем, а й посилює соціальну напругу та ізоляцію країни на міжнародній арені.

У довгостроковій перспективі використання популістських стратегій у кризових умовах може ускладнити процес відновлення. Наприклад,

короткострокові рішення, які не враховують структурних проблем, можуть створити нові виклики для економіки або посилити політичну нестабільність.

Варто зазначити, що ефективність популізму в кризових умовах залежить від специфіки самого кризового явища та рівня розвитку інституцій у державі. У країнах із сильними демократичними традиціями популізм може бути обмеженим рамками інституційного контролю, тоді як у державах із слабкими інституціями він здатний призвести до серйозної дестабілізації.

Сучасні дослідження популізму вказують на необхідність посилення ролі громадянського суспільства та незалежних медіа в умовах кризи. Це дозволяє зменшити ризики маніпуляції громадською думкою та забезпечити більш об'єктивний аналіз пропонованих рішень.

Важливим аспектом впливу популізму у кризові періоди є його здатність до активної експлуатації масових емоцій [22, с.136]. Популісти апелюють до почуття страху, незадоволення, гніву чи надії, щоб підсилити підтримку своїх рішень. Ця стратегія може бути ефективною в умовах невизначеності, коли суспільство потребує швидких відповідей. Проте такий підхід часто загрожує тим, що раціональні механізми ухвалення рішень витісняються емоційними реакціями, що ускладнює вироблення довгострокових стратегій.

Ще одним механізмом дії популізму є його прагнення до концентрації влади. Популісти можуть використовувати кризу як виправдання для скорочення демократичних процедур і посилення контролю над ключовими державними інститутами. Такі дії виправдовуються необхідністю швидкого реагування на виклики. Однак у багатьох випадках це призводить до послаблення системи стримувань і противаг, що становить загрозу для демократії.

Популізм також нерідко активізує використання медійних каналів для формування суспільної думки. Завдяки соціальним мережам популістські ідеї поширюються швидше та ефективніше, ніж у попередні десятиліття [21, с.218]. Це дозволяє популістським лідерам напяму звертатися до населення,

обходячи традиційні медіа та інститути. Водночас це створює ризик поширення дезінформації, спрощених рішень і маніпуляцій громадською думкою.

У глобалізованому світі кризи, які переживають окремі країни, часто мають міжнародний характер. У таких умовах популістські лідери можуть використовувати кризові явища як аргумент для ізоляціонізму та протекціонізму. Наприклад, в економічних кризах вони можуть виступати проти міжнародної співпраці чи торговельних угод, стверджуючи, що це нібито захищає національні інтереси. Однак такі дії часто призводять до економічних втрат і ізоляції країни на світовій арені.

Досвід різних країн показує, що популізм здатний мати як руйнівні, так і конструктивні наслідки у кризових періодах. Наприклад, у деяких випадках популістські лідери вміло використовували кризу для проведення важливих реформ і оновлення політичної системи. В інших випадках їхні дії призводили до загострення проблем, поглиблення економічного спаду чи руйнування демократичних інститутів.

Наукові підходи до аналізу популізму у кризові періоди зосереджуються на пошуку балансу між врахуванням потреб суспільства та захистом демократичних інститутів [15, с.66]. У сучасній політичній науці виділяється кілька ключових концептуальних підходів, що дозволяють комплексно дослідити феномен популізму в умовах політичної нестабільності.

Інституціональний підхід акцентує увагу на взаємодії популістських сил із державними інституціями, досліджуючи вплив популізму на стабільність політичних режимів, розподіл владних повноважень і дотримання принципів верховенства права. Дискурсивний підхід розглядає популізм як специфічну форму політичної комунікації, зосереджуючись на аналізі риторики, способів конструювання образу «народу» і «ворога», а

також ролі медіа у поширенні популістських меседжів. Соціокультурний підхід досліджує популізм у контексті культурних кодів, ідентичностей та колективних уявлень, що актуалізуються під час кризових явищ. Економічний підхід аналізує взаємозв'язок між економічною нестабільністю, соціальною нерівністю та зростанням популістських настроїв у суспільстві. Психологічний підхід зосереджується на індивідуальних і групових психологічних механізмах сприйняття популістських меседжів, зокрема на феноменах страху, невпевненості та прагненні до простих рішень. Нарешті, порівняльно-політологічний підхід дозволяє виявити спільні та унікальні риси популізму в різних країнах і політичних контекстах.

Одним із ключових напрямків, що поєднує зазначені підходи, є розвиток механізмів політичної освіти, спрямованих на підвищення політичної культури населення, розвиток критичного мислення та здатності громадян адекватно оцінювати дії популістів у складних соціально-політичних умовах. Це, у свою чергу, сприяє збереженню стабільності політичних режимів і захисту демократичних інститутів у кризові періоди. [15, с.66]. Одним із ключових напрямків є розвиток механізмів політичної освіти, які допомагають громадянам критично оцінювати дії популістів і розуміти складність політичних процесів.

У відповідь на виклики популізму уряди та міжнародні організації мають працювати над підвищенням прозорості та підзвітності своєї діяльності. Це дозволяє знизити рівень суспільного невдоволення, який популісти часто використовують для власних цілей. Крім того, інклюзивні інститути, які враховують інтереси різних соціальних груп, можуть стати запорукою стабільності навіть у кризові часи.

Зрештою, роль популізму у кризові періоди залежить від того, наскільки суспільство здатне ефективно реагувати на його виклики. Популізм може бути як інструментом стабілізації, так і джерелом дестабілізації

залежно від контексту та умов його реалізації. Успішне подолання негативних наслідків популізму вимагає поєднання глибокого аналізу, інституційної стійкості та громадянської активності.

3.2 Основні популістські стратегії в сучасній Україні

Популістські стратегії в сучасній Україні набувають дедалі більшої витонченості й різноманіття, поєднуючи класичні маркери «народності» з новими цифровими інструментами та адаптуючись до постійно мінливих викликів – від війни на Донбасі до пандемії COVID-19. Насамперед, центральна опозиційна та владна риторика вибудовується навколо протиставлення «чесного народу» й «корумпованих еліт», де еліти часто асоціюються з олігархами й «старими» політичними кланами. Першим яскравим прикладом тут стали бігборди Порошенка 2014 року з лаконічним гаслом «Армія. Мова. Віра», призначеним об'єднати суспільство навколо ідеї національної стійкості та відокремитися від «російського впливу». У 2019 році Володимир Зеленський, навпаки, позиціонував себе «людиною з народу», обіцяв «не боротися з корупцією, а знищити її» і фактично змагався не лише з Порошенком, а й із самим політичним бекграундом – «нові обличчя проти старих еліт».

Діджиталізація політики відкрила лідерам шлях до обходу традиційних медіа й побудови «прямих каналів» зв'язку з населенням. Telegram-канали «власних» радників, інстаграм-стріми Президента та серія YouTube-роликів із фронту стали невід'ємними компонентами офіційних комунікацій. Наприклад, щотижневі відеозвернення Зеленського з офісу чи з лінії фронту створювали відчуття щоденної присутності й оперативності, тоді як в умовах інформаційної війни це сприймалося як прояв справжнього лідерства. У відповідь опозиція та партії влади вдалися до таргетованої реклами у

Facebook і Instagram, а також до бот-атаки: згідно з дослідженнями, під час виборчої кампанії 2019 року було зафіксовано сотні «фабрик тролів», які поширювали прокремлівські чи антипорошенківські меседжі.

Персоналізація образу лідера виступає ще однією ключовою стратегією. Зеленський активно демонстрував себе «звичайною людиною»: риболовля в рідному Кривому Розі, спільні сімейні вечери на відео, селфі з ветеранами – усе це працювало на створення уявлення про нескладний, але щирий характер «простого громадянина». Аналогічно, Юлія Тимошенко в нещодавній кампанії акцентувала увагу на своїх «гуманітарних» зустрічах у селах Донбасу: вона власноруч роздавала пакунки з ліками, обіймала стареньких і розповідала про власний досвід боротьби з енергетичними тарифами.

Військовий аспект популізму набув особливої ваги з початком збройного конфлікту 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022-го. Порошенко активно експлуатував тему оборони, оголошуючи пріоритетом «потужну армію» й запроваджуючи виділення додаткових 15 млн грн одноразової допомоги сім'ям загиблих бійців. Зеленський і його уряд також запровадили системні пільги для ветеранів: спрощену реєстрацію, прискорену довідку УБД та щомісячні доплати для інвалідів війни – це слугувало одночасно й соціальною політикою, й засобом легітимації влади в кризі.

Соціально-економічний популізм проявився у набагато ширшому спектрі виплат та субсидій. Під час пандемії уряд запровадив програму «єПідтримка», яка гарантувала 1 000 грн кожному вакцинованому, аби стимулювати зростання рівня вакцинації та підтримати галузі культури й спорту. Окрім того, одноразові надбавки в 1 000 грн низькодоходним пенсіонерам і постійні доплати 500 грн особам віком понад 80 років допомогли пом'якшити соціальні наслідки локдаунів. Водночас критики

вказують, що ці заходи, хоч і популярні, не вирішували системних дисбалансів: родини з трьома дітьми отримували лише по 2 100 грн щомісяця, що суттєво менше за граничний прожитковий мінімум.

Діалог із «ворогами всередині» підсилює «народну єдність». Так, у Зєвлада активно критикували Офіс Президента та екс-олігарха Ігоря Коломойського за нібито задушливий контроль медіа, тоді як Зеленський обіцяв «роботу без відкатів» і звільняв антикорупційних посадовців, щоб довести свою «незалежність». Олег Ляшко, зі свого боку, розвивав популістський імідж «борця за селянина», особисто розкидаючи продукти на сільських ринках і поширюючи відео, де він спілкується з пасічниками – усе це допомагало йому консолідувати радикальні настрої селян і бюджетників.

Не менш важлива «м'яка сила» цифрового інформпростору: створення бот-мереж для масових розсилок та організація закритих фокус-груп у месенджерах дають партіям змогу оперативно тестувати нові гасла й коригувати їх під потреби різних електоральних груп. В умовах гібридної війни це працює, як ефективний «швидкий реактор»: виявлено, що меседжі про «зраду у Раді» та «корупційні схеми олігархів» протягом кількох годин поширювалися за допомогою бот-акаунтів по всіх регіонах країни.

Нарешті, стратегія «розмиття програм» – широкі обіцянки змін, без чітких алгоритмів виконання – дає політикам час нарощувати електоральний капітал, поки увага «народу» зосереджена на емоціях. Зеленський обіцяв «зупинити війну» й «тобто повернути Крим», але без докладних кроків – доки він не розпочав масштабну «Велику реконструкцію доріг» 2020 року, яка фактично стала першим конкретним проектом його правління.

У цілому, комбінація цих технологій – від гасел “народ проти еліт” до цільових виплат і діджитал-фабрик – демонструє, що сучасний український популізм здатен одночасно мобілізувати маси й забезпечити тимчасову

стабілізацію влади. Проте відсутність системних реформ і чіткої стратегії ризикує перетворити такі популістські маневри на джерело політичної втоми та посиленої поляризації суспільства [29 с. 127].

Підсумовуючи викладене, сучасний український популізм спирається на низку взаємопов'язаних стратегій, які забезпечують йому високу мобілізаційну спроможність та короткострокову легітимацію влади. Протиставлення «народу» й «корумпованих еліт» формує чіткий образ зовнішнього й внутрішнього ворога, що консолідує різні соціальні групи навколо єдиної мети. Персоналізовані меседжі лідерів, «простота» комунікації через соціальні мережі та апеляція до емоційної складової – гумору, героїзації учасників війни, сімейних цінностей – створюють відчуття близькості й довіри.

Водночас держава використовує соціально-економічні інструменти – одноразові виплати, субсидії, пільги ветеранам – не лише як засіб зменшити гостроту кризових явищ, але й як потужний інструмент політичної легітимації. Цифрові «фабрики» ботів і таргетована реклама підсилюють «всеприсутність» влади в інформаційному просторі та дозволяють оперативно коригувати політичну риторику. Однак переваги такої гнучкості та швидкої реакції супроводжуються високими ризиками: глибоке розмивання програмних зобов'язань породжує політичну втомленість, а постійне формування образів «ворогів» та використання емоційно-маніпулятивних методів підриває довіру до інститутів і посилює соціальну поляризацію.

Отже, популістські технології в Україні справді здатні забезпечити електоральний успіх та тимчасову стабілізацію політичної ситуації, проте без довгострокових реформ і прозорого механізму відповідальності вони ризикують перетворитися на джерело системних криз. Для переходу від тактики до стратегії владі необхідно балансувати між ефективною

комунікацією та розвитком інституцій, аби не лише завойовувати довіру, але й закласти основу для стійкого демократичного розвитку.

Висновок до третього розділу

Популізм, як один із ключових інструментів політичної мобілізації, відіграє амбівалентну роль у стабілізації демократичних режимів. З одного боку, він сприяє актуалізації суспільних запитів, залучаючи ширші верстви населення до політичного процесу та забезпечуючи їхню участь у прийнятті рішень. З іншого боку, популізм може спрощувати політичний дискурс, нівелюючи складність демократичних процесів, що інколи призводить до деструктивних наслідків.

У демократичних суспільствах популізм часто використовується як механізм реагування на кризові явища – економічні, соціальні чи політичні. У таких умовах популістські лідери звертаються до широких мас із простими та емоційно забарвленими гаслами, які здатні мобілізувати громадян і повернути їм довіру до політичної системи. Проте, ефективність цієї технології залежить від здатності лідерів не лише експлуатувати настрої мас, але й пропонувати реальні рішення, що відповідатимуть інтересам суспільства.

Специфіка використання популізму в демократичних режимах полягає також у його здатності виконувати роль стабілізатора в умовах дефіциту легітимності. Водночас надмірне застосування популістських стратегій може призвести до підриву демократичних цінностей, таких як плюралізм, інституційна рівновага та свобода слова.

Отже, популізм як політична технологія є багатогранним явищем. Його ефективне застосування у демократичних режимах можливе за умови дотримання балансу між задоволенням суспільних запитів та збереженням демократичних стандартів. Подальше вивчення цього феномену потребує

уваги до умов, за яких популізм може виступати як інструмент стабілізації, а не дестабілізації демократичних інститутів.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження популізму як політичної технології стало очевидним, що цей феномен не обмежується суто ідеологічними чи риторичними аспектами, а представлений як складний механізм, який одночасно об'єднує в собі елементи дискурсивних практик, соціально-психологічних маніпуляцій і політико-інституційних впливів. У сучасних політичних науках популізм часто подається як протиставлення «справжнього народу» і «корумпованих еліт», але водночас важливо розуміти, що за цим стоїть сукупність цілеспрямованих стратегій: від використання емоційно забарвленої, простої мови і повторюваних меседжів до формування образу «ворога», який нібито винен у всіх проблемах [22, с.138]. Ці стратегії діяльно експлуатують соціально-психологічні механізми – звернення до колективних міфів, апеляцію до традиційних цінностей та національної ідентичності, що особливо ефективно в суспільствах із низьким рівнем політичної культури або під час кризових явищ. З одного боку, популізм інколи виступає каталізатором політичної мобілізації незахищених груп і певною мірою сприяє активізації громадянської участі, але з іншого – він може підривати довіру до інституцій, руйнувати баланс стримувань і противаг, що, зрештою, загрожує стабільності демократичних режимів [14, с.218].

Розгляд популізму як технології дозволяє побачити його не тільки як сукупність гасел і обіцянок, а як систему засобів та методів, що мають певні теоретичні коріння в дискурсивному, соціально-психологічному та інституційному підходах. Наприклад, дискурсивний аналіз показує, як через ретельне формулювання меседжів твориться уявлення про «волю народу» без посередників, тоді як соціально-психологічний підхід виявляє способи формування емоційного стану аудиторії: створення страху, гніву, сподівань, в результаті чого люди самі готові відкидати складні аргументи на користь

простих рішень. Інституційний вимір нагадує, що популісти активно критикують представницькі органи влади й просувають ідеї прямої демократії, іноді підміняючи ними законодавчий процес і підриваючи традиційні процедури ухвалення рішень. Методологічно це потребує поєднання системного аналізу, порівняльного підходу, кейс-методу та контент-аналізу, що забезпечує комплексне бачення популістських тенденцій у різних контекстах [7, с.65].

Історичний досвід свідчить, що популістські рухи виникали в різні епохи та континенти й неоднозначно впливали на політичну систему. Уже в кінці XIX століття в США «народники» захищали інтереси фермерів проти промислового капіталу, одночасно підриваючи традиційні партійні структури. У міжвоєнній Європі популістські лідери, як-от Муссоліні, використовували масові емоції й соціально-економічну кризу, щоби піднести себе до влади та де-факто створити авторитарний режим. У Латинській Америці перонізм дав робітничим верствам соціальний захист, однак паралельно руйнував парламентаризм і загалом інституційну стійкість. Аналогічні процеси відбувалися в багатьох пострадянських країнах, зокрема в Україні: популістські обіцянки «швидкої євроінтеграції» чи «боротьби з олігархами» сприяли мобілізації виборців, але водночас часто закінчувалися розчаруванням через відсутність системних реформ і посилення корупції. Тож хоча популізм іноді слугує індикатором суспільного невдоволення й спонукає політичні еліти до поступок, він також несе в собі загрозу поглиблення поляризації та конфронтації [16, с.168].

Що стосується технологічного боку популізму, то до списку основних засобів належать інтерактивна комунікація з виборцями (через соцмережі, прямі ефіри, town hall meetings), мобілізація емоцій через символіку й масові ритуали, запровадження «референдумізованих» процедур для легітимації рішень, створення образу «зовнішнього ворога» чи «колаборантів» для

зближення «народу» і «влади», а також широка мережа соціальних програм, які оголошуються як «безпосередня турбота» про простих громадян. Важливим елементом є аналітика зворотного зв'язку: дані соціопитувань, аналіз Big Data і моніторинг соцмереж дозволяють коригувати меседжі «на ходу», яке сприяє тимчасовому закріпленню довіри населення. Але вирішальну роль грають саме інституційні можливості: у розвинених демократіях, де існують незалежні суди, сильні медіа й активне громадянське суспільство, можливості популістів обмежені, а їхні надмірні експерименти швидко стикаються з контрресурсами. Натомість в умовах слабких інститутів популізм може стати каталізатором для авторитарних трансформацій [19, с.57].

Практичні приклади підтверджують, що успіх популізму як інструменту стабілізації залежить від контексту. У США 2016–2020 років популістські прийоми Трампа й його опонентів мобілізували велику частину громадян, але водночас створили глибоку поляризацію, яка й зараз залишається викликом для політиків. У Франції рух «жовтих жилетів» спочатку спричинив серйозну кризу, але Макронові вдалося частково вгамувати напругу через «Великі національні дебати», що було популістським заходом примирити опір і владу, хоча назавжди проблеми нерівності це не вирішило. В Угорщині Орбан, використовуючи риторику захисту від «міграційної загрози», зумів закріпити свою владу й отримати стійку підтримку, але це супроводжувалося поступовою ерозією принципів парламентаризму. У Києві Зеленський, апелюючи до «нових облич» і «без корупції», здобув надвисоку підтримку на виборах, але потім стало очевидно, що механізми прямої демократії, які він обіцяв, не знайшли належного інституційного оформлення, що призвело до падіння довіри та частоті критики з боку громадян [21, с. 9].

У контексті України можна говорити про те, що елементи популізму, спрямовані на залучення громадян через прямі звернення та соціальні програми, дійсно тимчасово підвищують рівень довіри, однак без розбудови прозорих процедур і незалежних інститутів такі ініціативи швидко втрачають ефективність. Отже, для того щоб популістські практики дійсно сприяли стабілізації демократичного режиму, необхідно паралельно посилювати політичну культуру, розвивати громадянське суспільство, зберігати баланс між прямою участю народу й захистом прав меншин. Лише за цих умов популізм може стати коректором суспільного курсу, а не інструментом руйнування демократичних інституцій, що в цілому стало головним висновком проведеного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранівська М. М. Методи дискурсивної психології у дослідженні політичного популізму: доцільність і можливості застосування. Політичне життя. 2024., № 3. С. 85–90 URL: jpl.donnu.edu.ua.
2. Гудзь В. В. Популістські практики в українському політичному дискурсі та механізми їх мінімізації. Dictum Factum. 2021., № 2(10). С. 11–17
3. Гужва А. Політичний популізм і популярна культура: політична філософія. Філософська думка. 2021., № 3. С. 125–137.
4. Житко А. О. Вибух популізму у ХХІ столітті: дослідницькі інтенції щодо визначення «універсальних» характеристик. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2019., № 2(18). С. 72–81.
5. Житко А. О. Європейський популізм у вимірі політичних та соціокультурних контекстів сучасності. Україна і ЄС: політико-правові перспективи інтеграції. Харків: Право, 2020. С. 98–101.
6. Завгородня Ю. В. Трансформаційні уявлення про конфлікт в політичних процесах. Актуальні проблеми політики. 2022. № 69. С. 61–64 URL: dspace.onua.edu.ua.
7. Заславська О. О., Посвістак О. А., Налімова В. В. Новий популізм як технологія політичного маркетингу політичних партій. Актуальні проблеми політики. 2022. № 69. С. 65–73.
8. Захаренко К. В., Міненко Є. В. Сучасні медіа як платформа для популізму: комунікаційні та політичні аспекти. Науковий часопис УДУ ім. Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін. 2024. Т. 22, № 36. С. 18–27 URL: sj.udu.edu.ua.
9. Зражевська Н. І. Популізм у російському медіапросторі під час російської війни проти України. Актуальні проблеми медіапростору: зб. доповідей Міжнар. наук. конф. 2024. С. 107–110 URL: elibrary.kubg.edu.ua.

10. Калакура О. Популізм під час війни: витоки, особливості, загрози. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри: зб. мат-ів V Міжнар. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 2024. С. 170–192
11. Кащинський О. С. Популізм у Центрально-Східній Європі: аналіз політичних факторів. Політикус. 2017., № 3. С. 72–76.
12. Кіянка І. Б. Популізм як тренд сучасного суспільства: історичний контекст та сучасні виміри. VIII Методологічні читання – Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Львів, 2021. С. 134–136.
13. Кіянка І., Туркало М., Мядюховський А. Популізм і політичні міфологеми у виборчій кампанії на пост Президента Франції 2022 року. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022., № 3(14). С. 209–218.
14. Кіндратець О. М., Савицька А. О. Тенденції розвитку політичного лідерства в сучасному світі. Матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. «Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри» (Львів, 2021). Львів, 2021. С. 210–211
15. Кіянка І. Б. Ірраціональні цінності популізму в сучасному світі . Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. , № 3(11). С. 216–225 URL: relint.vnu.edu.ua.
16. Ковальчук В. Популізм і конституційна трансформація у країнах Центрально-Східної Європи та Україні. Право України., 2021., № 8. С. 168–185.
17. Козюк В. Чи приречена незалежність центробанків в добу популізму? Суверенізм vs якість інститутів. Ideology and Politics Journal. 2021., № 1. С. 275–299.
18. Крейденко В. Виклики та перспективи парламентаризму в сучасному державному управлінні. Наукові праці Міжнародної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2024., № 3(75). С. 46–50.

19. Куц Г. М. Пріоритетні стратегії інформаційної політики у контексті національних інтересів України: ліберальний ракурс. Політичне життя. 2017., № 3. С. 52–58.
20. Ляшенко Т. К. Популізм як загроза повоєнного відновлення України. Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2023. , № 13. С. 111–124 URL: journals.chnu.edu.ua.
21. Невесела К. О. Теорія хвиль демократизації та її інтерпретації. Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність: матеріали II Міжнар. наук. конф. Дніпро: Охотник, 2020. С. 8–10.
22. Новакова О. В. Тренд популізму в сучасному політичному процесі. Вісник Дніпропетровського університету. Філософія, соціологія, політологія. 2017., № 1(35). С. 137–145.
23. Писаренко Н. В., Шолудченко С. В. Загальна концепція політичного маркетингу та використання політичних PR-технологій у формуванні медіареальності в добу діджиталізації. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. Серія: Економіка, психологія і менеджмент. 2024., № 1. С. 9–17 URL: ouci.dntb.gov.ua.
24. Програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. 2019. URL: <https://program.ze2019.com/>
25. Ратушна О. В. Популізм як феномен політики: виклик сучасної демократії: тези доповідей. Молодіжна наука: інновації і глобальні виклики: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2024). Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2024. С. 225–226.
26. Стовпець О. В., Додусенко А. В. Філософсько-політичне підґрунтя дослідження феномену популізму. Методологія та технологія сучасного філософського пізнання: Матеріали VII Міжнар. наук. конф. (2024). Львів: Фізико-техн. ін-т НАНУ, 2024. С. 123–126
27. Чапрак В. Популізм як ресурс психологічного впливу на виборців пенсійного віку. Психосоціальні ресурси особистісного та соціального

- розвитку в епоху глобалізації: зб. мат-ів Міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль: ТНТУ, 2022. С. 49–53
28. Шманько О. Соціальний популізм як психологічна маніпуляція електоратом у перехідному українському суспільстві. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. «Соціальні та поведінкові науки: управління та адміністрування». 2021. № 16(45). С. 99–111
 29. Яворський М. С. Феномен популізму крізь призму історії політичної думки (концептуалізація поняття). Вісник НТУУ «КПІ». 2017., № 1/2(33–34). С. 125–137 URL: visnyk-psp.kpi.ua.
 30. Boldrini M. et al. «Forging Bonds beyond the national arena. Exploring international interactions among Radical Right Populist Parties: the case of AUR.» *Frontiers in Political Science* 7. 2025 С. 34-38
 31. Burack C., and R. Claire Snyder-Hall. «Introduction: Right-wing populism and the media.» *New Political Science* 34.4ю 2012. С. 439–454.
 32. Dietze G., and Julia Roth. *Right-wing populism and gender*. Bielefeld: transcript Verlag, 2020. С. 78-89
 33. Gianolla, Cristiano. «Emotion narratives of Trump and Harris disputing US political culture in the 2024 electoral campaign.» *Emotions and Society* 2025 С. 1–10.
 34. Greven, Thomas. «The rise of right-wing populism in Europe and the United States.» *A Comparative Perspective*. Friedrich Ebert Foundation, Washington DC Office. 2016. С. 1–8.
 35. Inácio, Tiago Viesba Pini, and Márcia da Silva. «The meaning of Territory in Gottmann: from the political concept of space to the dilemma of Security versus Opportunity.» *GEOUSP Espaço e Tempo (Online)* 29.1. 2025 С. 44-45.
 36. Judis, John B. *The Populist Explosion: How the Great Recession Transformed American and European Politics*. New York: Columbia Global Reports, 2016
 37. Lockwood, Matthew. «Right-wing populism and the climate change agenda: exploring the linkages.» *Environmental Politics* 27.4. 2018. С. 712–732.

- 38.Netanel, Neil Weinstock. «Failing to Save the Press: What Should Be Next?.»
UCLA School of Law, Public Law Research Paper 25-17. 2025. C. 27-31
- 39.Nilan, Pam. «Challenges in Studying Youth and the Influence of Far-Right
Populism.» Youth 5.2, 2025. c. 47.
- 40.Rodrik, Dani. «Why does globalization fuel populism? Economics, culture, and
the rise of right-wing populism.» Annual Review of Economics 13.1, 2021. c.
133–170.
- 41.Stavrakakis, Yannis, et al. «Extreme right-wing populism in Europe: revisiting
a reified association.» Critical Discourse Studies 14.4. 2017, C. 420–439.
- 42.Swank, Duane, and Hans-Georg Betz. «Globalization, the welfare state and
right-wing populism in Western Europe.» Socio-Economic Review 1.2, 2003.
C. 215–245.
- 43.Wolf, Sebastian. «European microstates and political legitimacy beyond liberal-
democratic constitutionalism.» 2025. C. 66-69.